

Ἐκ Χιονιάδων

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Από τμήμα τοιχογραφίας 19ου αι. Δείγμα Χιονιάδικης ζωγραφικής από τα Ζαγόρια. Μουσείο Μπενάκη αρ. ευρ. 36389

ἐκ Χιονιάδων

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ - ΕΚΔΟΣΗ: Πολιτιστικός Σύλλογος Χιονιαδιτών. Συνεργάζεται η Αδελφότητα Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος»

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ:
Βασίλης Σκούρτης

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ: Βασίλης Σκούρτης, Κώστας Σκούρτης, Γιάννης Λιάτσης, Τάσος Σακούλης, Μίλτος Γεραβέλης

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ: Ελένη Κουτσομπίνα, Αθανασία Πήλιου

ΕΔΡΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Χιονιάδες, 440 15 Πυρσόγιαννη (Για συνεργασία, διάθεση τευχών, συνδρομές, embάσματα)

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΩΝ:

Κ. Σκούρτης, Μπενίση 14, Λυκόβρυση 141 23, τηλ.: 010 - 28 32 551

Β. Σκούρτης, Πάροδος Αβέρωφ, Κόνιτσα 441 00, τηλ.: 0655-0-22 598

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ & ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ: «Ιδεότυπο», Ζ. Πηγής 48, τηλ.: 010 - 33 03 991

ΦΙΛΜ: «Ίχνος», Ζαΐμη 30, τηλ.: 010 - 82 28 258

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: Αφοι Παπά, Πλαστήρα 256, τηλ.: 010 - 26 18 940

ΔΙΑΘΕΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ: Βιβλιοπωλείο «Δωδώνη», Ασκληπιού 3, Αθήνα και Βιβλιοπωλείο «Ελεγείο», Κόνιτσα

Οι απόψεις των ενυπόγραφων κειμένων δεν είναι κατ' ανάγκην απόψεις και του περιοδικού.

Το έργο του εξωφύλλου φωτογραφήθηκε για το περιοδικό μας, με άδεια για πρώτη δημοσίευση, από το Μουσείο Μπενάκη.

Τα διακοσμητικά σχέδια του τεύχους, σε ελεύθερη απόδοση, προέρχονται από το διάκοσμο του Ι.Ν. Κοιμ. Θεοτόκου ουσ Πάδες Κόνιτσας, έργο Χιονιαδιτών ζωγράφων.

Όρθιοι από αριστερά: Κήρυκας Ζωγράφος, Γούσιας Ζωγράφος, Σωτήρης Δημητριάδης. Καθιστοί: Θωμάς Ζωγράφος ή Ντούλας, Ελένη Κωνσταντίνου Δημητριάδη, Βασίλης Δημητριάδης, Κωνσταντίνος Δημητριάδης. (Πριν το 1920)

Η φωτογραφία ανήκει στο Διομήδη Λιάτση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

3	Πρόλογος	39	Τραγούδια του Λαζάρου
4	ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΥΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ	44	ΧΑΡΗΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ
	Οι μουχτάρηδες		Αγριόγιδο,
το στολίδι των βουνών μας
6	Π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΪΣΙΟΣ	49	ΘΩΜΑΣ ΛΩΛΗΣ
	Μουχτάρηδες-Πρόεδροι Χιονιάδων		«Λαϊκοί ζωγράφοι - αγιογράφοι
και φύση»
7	Π. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΪΣΙΟΣ	50	ΚΩΣΤΑΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ
	Από την φορολογίαν
επί Τουρκοκρατίας		Η φωτογραφία των Χιονιαδιτών
μαστόρων
11	ΜΑΡΙΝΑ ΒΡΕΛΛΗ-ΖΑΧΟΥ	52	Χιονιαδίτικα...
	Ο Χιονιαδίτης λαϊκός ζωγράφος	54	Πολιτιστικός Σύλλογος
	Πολύκαρπος Αναστ. Ζωγράφος		Δραστηριότητες του καλοκαιριού
23	ΑΡΓΥΡΗΣ ΠΕΤΡΩΤΗΣ	56	ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΙΑΤΣΗΣ
	Γεφύρι στο «Παρασπόρι»		Αδελφότητα Χιονιαδιτών
«Άγιος Αθανάσιος»
30	ΒΑΣΙΛΗΣ ΣΚΟΥΡΤΗΣ		
	Από Αϊ-Γιώργη σε Αϊ-Δημήτρη		
34	ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ		
	Χιονιαδίτες έμποροι στην Κόνιτσα,
Γιάννινα και Αθήνα		

Πρόλογος

Σήμερα οι αναπτυγμένες κοινωνίες παρόλη την υλική ευημερία τους, παρουσιάζουν πολλά οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, αν και η οικονομία τους στηρίχθηκε στο κίνητρο του κέρδους και της αυξημένης παραγωγής.

Ο καθαρά τεχνοκρατικός χαρακτήρας της ανάπτυξής τους, οδήγησε στην καταστροφή του περιβάλλοντος, στον τυποποιημένο τρόπο ψυχαγωγίας, στο άγχος, στην ανασφάλεια, αλλοτρίωση, απανθρωποίηση της συμπεριφοράς και στην αποξένωση του ανθρώπου όχι μόνο από τους συνανθρώπους του αλλά και από τον ίδιο του τον εαυτό.

Η κρίση αυτή έχει δύο όψεις. Η μια απορρέει από το αλλοιωμένο εξωτερικό φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και η άλλη ξεπηδά από το εσωτερικό περιβάλλον των αναγκών, στάσεων και ιδιοτήτων του ψυχικού μας κόσμου. Βασικό γνώρισμα της αμφίδρομης σχέσης των δύο αυτών όψεων είναι η κυριαρχία των εξωτερικών καταστροφικών στοιχείων της αχαλίνωτης ανάπτυξης και αλόγιστης τεχνολογίας στα εσωτερικά στοιχεία τη ψυχικής μας ιδιοσύστασης. Τα εξωτερικά στοιχεία επιβάλλονται και κυριαρχούν στα εσωτερικά με αποτέλεσμα να αλλοτριώνουν, να αποξενώνουν και να διαταράσσουν την ψυχική ισορροπία του ανθρώπου, αλλοιώνοντας το εσωτερικό περιβάλλον των αναγκών και των ιδιοτήτων της ανθρώπινης υπόστασης καταστρέφοντας έτσι τη βιολογική και διαλεκτική σχέση του ανθρώπου με την κοινότητα.

Το υποβαθμισμένο περιβάλλον με τη μονομερή ανάπτυξη των οικονομικών του μεγεθών επιβάλλει στους κατοίκους του ένα μηχανοποιημένο ρυθμό ζωής. Βασικά χαρακτηριστικά της επιβολής αυτής είναι η δημιουργία μονοδιάστατων τρόπων σκέψης, η κάλυψη των εγωκεντρικών αναγκών, ο φόβος, η αποδοχή, η απομόνωση και η παθητικότητα.

Το πλέγμα των αντιδράσεων αυτών έχει ευαισθητοποιήσει μια σειρά από άτομα, φορείς και οργανώσεις, που αναζητούν μέσα δραστηριοποίησης (αθλητισμός – ψυχαγωγία – πολιτιστικά κέντρα – βιβλιοθήκες – κ.ά.) που προωθούν την εμπιστοσύνη και αποκαθιστούν την ψυχική ισορροπία.

Έτσι έρχεται στην επιφάνεια το πρόβλημα της δημιουργικής απασχόλησης και του ελεύθερου χρόνου και της σύνδεσής του με πολιτιστικούς φορείς, χώρους και εξοπλισμούς, που διευκολύνουν την ουσιαστική ζεστή ανθρώπινη επικοινωνία και τη δημιουργική ικανότητα του ανθρώπου.

Γιάννης Λυμπερόπουλος

Οι μουχτάρηδες

Η λέξη μουχτάρ είναι λέξη αραβική και σημαίνει ο εκλεχτός, ο αιρετός.

Ο νόμος του Τανζιμάτ (αναγνωσθείς εν Γκιουλχανέ, κατά τους Οθωμανικούς Κώδικες την 3 Νοεμβρίου 1839), σε συνέχεια της Ταλιμάτ που είναι κανονισμοί αφορώντες την αναδιοργάνωση της διοίκησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1846), και τελικά ο

νόμος της 8/11/1864 του διαμόρφωσε τη διοίκηση των Δήμων και Κοινοτήτων στο εσωτερικό της Αυτοκρατορίας οριστικά ορίζουν (άρθρο 54, τίτλος τέταρτος) ότι: α) Σε κάθε κοινότητα εκλέγονται δύο μουχτάρηδες ή όπως το μετάφραζε ο Δημήτριος Νικολαΐδης στη συλλογή του ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΙ ΚΩΔΗΚΕΣ (Εν Κωνσταντινουπόλει, 1869) δύο σφραγιδοφύλακες υφεκάστης ενορίας κατά τας διατάξεις του Ε΄ τίτλου.

Η εκλογή των σφραγιδοφυλάκων γνωστοποιείται προς τον καϊμακάκη (δήμαρχο-υποδιοικητή) του καζά. Στις κοινότητες οι μουχτάρηδες είναι οι πράκτορες της εξουσίας για την είσπραξη των φόρων και τις λοιπές πράξεις εξουσίας. Οι δημοτικές υποθέσεις στην Κοινότητα απαρτίζουν μέρος των καθηκόντων των μουχτάρηδων, οι επιφορτισμένοι τη φύλαξη των κοινοτήτων, όπως οι αγροφύλακες (μπεκτσήδες) οι δα-

Νομότοπος		Ενορία		Μουχτάρηδες		Ποσό
Μουχτάρης	Μουχτάρης	Μουχτάρης	Μουχτάρης	Μουχτάρης	Μουχτάρης	Ποσό
1907	10	10				35
<p>Εξοφλήθη δύναντον γινούσθαι Αρχείο Μουσείου Αγιογράφων Μ. Κ. Μουχλάρης</p>						

Απόδειξη φοροείσπραξης.
 Αρχείο Μουσείου Αγιογράφων.

σοφύλακες (κορουδτζήδες) και άλλοι, υπάγονται στη δικαιοδοσία του μουχτάρη, που υποχρεώνονται να συμμορφώνονται με τους σχετικούς κανονισμούς.

β) Σε κάθε κοινότητα και σε κάθε ενορία της συγκροτείται μια δημογεροντία (ιχτιάρ μεδζλισί) μέχρι δώδεκα προσώπων (όχι όμως λιγότεροι από τρία πρόσωπα).

Η δημογεροντία εποπτεύει την κατά τους νόμους κατανομή των φόρων. Συσκέπτεται κι αποφασίζει για τα θέματα της καθαριότητας των δρόμων, την δημόσια υγιεινή και τα

συμφέροντα της γεωργίας. Λύνει δε ειρηνικά κάθε διαφορά που μπορεί να τελειώσει με συνδιαλλαγή των ενδιαφερόμενων.

Η προεδρία των δημογεροντικών συμβουλίων ανήκει αυτοδικαίως εις τον γεροντότερον των μουχτάρηδων της κοινότητας.

Οι μουχτάρηδες παίρνουν εντολές από τις τοπικές αρχές για τα καθήκοντά τους (είσπραξη φόρων κ.λπ.). Ολόκληρη η Κοινότητα ευθύνεται αλληλεγγύως για την ταμειακή διαχείριση που έχει ανατεθεί στους μουχτάρηδες.

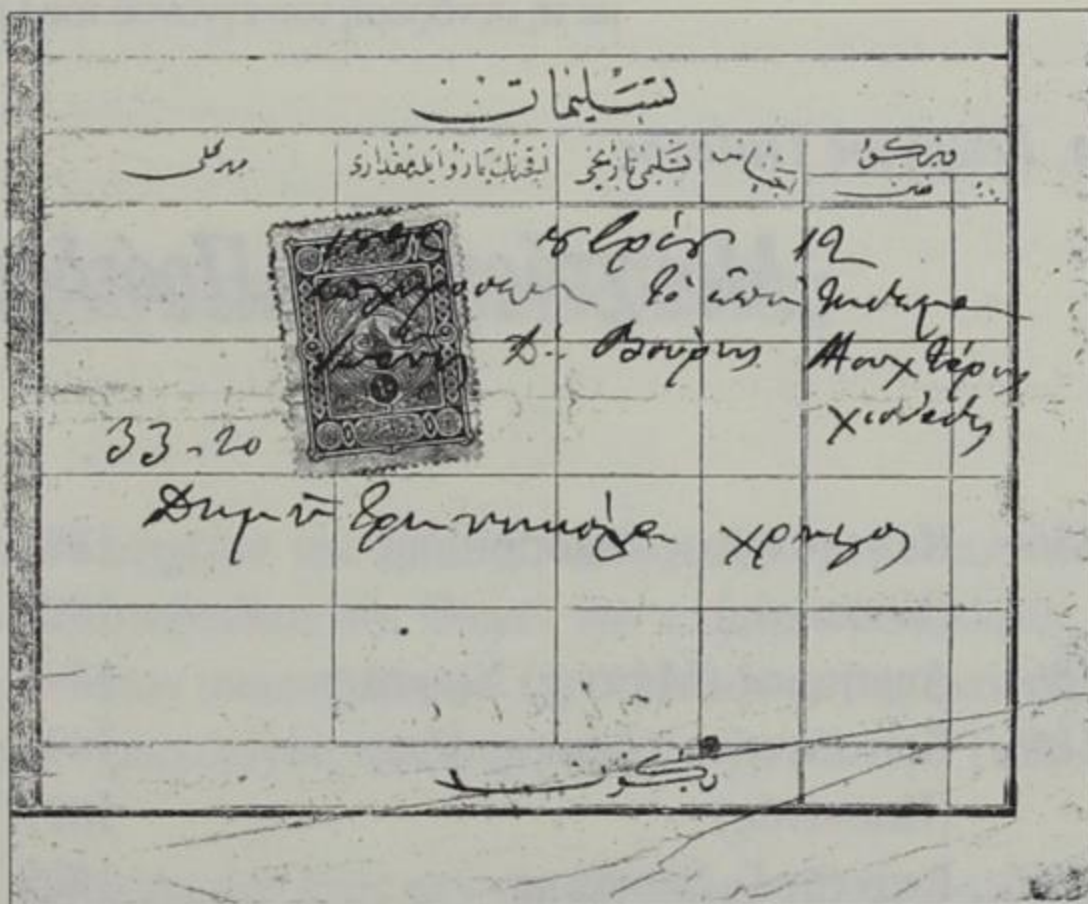
Οι μουχτάρηδες και η δημογεροντία εκλέγονται για ένα χρόνο.

γ) Κατά τον πέμπτο τίτλο, των Οθωμ. Κωδίκων κάθε οθωμανός υπήκοος που έχει συμπληρώσει τα δέκα οκτώ του χρόνια, έχει συμφέροντα στην κοινότητα και καταβάλλει φόρους τουλάχιστον πενήντα γρόσια το χρόνο, έχει δικαίωμα ψήφου. Κάθε οθωμανός υπήκοος που έχει συμπληρώσει το τριακοστό έτος της ηλικίας του, έχει συμφέροντα στην κοινότητα και καταβάλλει φόρους ετησίως εκατό γρόσια έχει δικαίωμα να εκλεγεί μουχτάρης ή δημογέροντας.

Το αποτέλεσμα των εκλογών καταγράφεται σε πρακτικό το οποίο, αφού σφραγισθεί και υπογραφεί από τους εκλογείς, στέλνεται στον καϊμακάμη.

Αυτά όλα, όπως είπαμε, επιβάλλονται από τους διάφορους νόμους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, τον κανονισμό Ταλιμάτ (1846) και ειδικότερα το νόμο περί διοικήσεως των βιλαγέτ (επαρχιών) της 8 Νοεμβρίου 1864.

Βέβαια τα περισσότερα απ' αυτά δεν ετηρούντο και μάλιστα η εκλογή δύο μουχτάρηδων σε κάθε κοινότητα. Στα μικρά χωριά εκλέγονταν ένας μουχτάρης και επί πλέον η εκλογή δεν γίνονταν από όλους τους κατοίκους των χωριών. Στη δική μας επαρχία όλα τα χρόνια του δέκατου ένατου αιώνα κυριαρχούσε μια αριστοκρατική αντίληψη στα θέματα των εκλογών. Κι αυτές γίνονταν μέσα σ' ένα μικρό κύκλο των θεωρούμενων εύπορων κατοίκων.

Απόδειξη επικυρωμένης φοροείσπραξης.
Αρχείο Μουσείου Αγιογράφων.

Τα κείμενα του π. Γιώργη Παΐσιου που δημοσιεύονται στο παρόν τεύχος προέρχονται από το αρχείο του που βρίσκεται στη διάθεση του περιοδικού με τη συνδρομή του εγγονού του Γεωργίου Παΐσιου.

π. Γεώργιος Παΐσιος

Μουχτάρηδες – Πρόεδροι Χιονιάδων

- 1856: Κωνσταντίνος Δημητριάδης
(Κοσκινάς)
1864: Δημήτριος (Μήτσης) Χρήστου
1865: Κωνσταντίνος Δημητριάδης
(Κοσκινάς)
1866: Ιωάννης Γ. Σκούρτης
1871: » »
1877: » »
1878: » »
1879: » »
1880: » »
1881: Θεόδωρος Σίμου
1882: Μιλτιάδης Κ. Ζωγράφος
1883: Γεώργιος Μανδραβέλης
(Μανδριίδης)
1884: » »
1885: Απόστολος Καραγιάννης
1885: Γεώργιος Μανδραβέλης
1886: Θεόδωρος Σίμου
1887: Χαράλαμπος Σκούρτης
1887: Δημήτριος Ντρέκης
(Πρωτόγερος)
1888: Χαράλαμπος Σκούρτης
1889: Αναστάσιος Μαρινάς
(Ζωγράφος)
1890: Λουκάς Ευθυμίου (Αργύρης)
1891: Ιωάννης Σκούρτης
1892: Δημήτριος Τόλη Πρωτόγερος
(Ντρέκης)
1893: Βασίλειος Μανδριίδης

- 1894: Βασίλειος Μανδριίδης
1895: Χριστόδουλος Σκούρτης
1897: Απόστολος Μ. Ζωγράφος
1898: Σπύρος Κυρζίδης
1899: » »
1905: Χριστόδουλος Σκούρτης
1907: Μιλτιάδης Κ. Ζωγράφος
1909: Χριστόδουλος Σκούρτης

1900 Αρχ. Παΐσιου	
Λουκάς 8: Έγχε δι' Βασίλειο Μανδριίδης	107:20
» 9: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	38:
» 10: Έγχε δι' Απόστολο Ζωγράφου	
» 11: Έγχε δι' Ιωάννη Μανδραβέλη	
» 12: Έγχε δι' Απόστολο Καραγιάννη	87:
» 13: Έγχε δι' Θεόδωρο Σίμου	
» 14: Έγχε δι' Χαράλαμπο Σκούρτη	
» 15: Έγχε δι' Δημήτριο Ντρέκη	
» 16: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 17: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	80:
» 18: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 19: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	171:
» 20: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 21: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	19:
» 22: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 23: Έγχε δι' Γεώργιο Παΐσιο	189
» 24: Έγχε δι' Βασίλειο Μανδριίδη	
» 25: Έγχε δι' Χριστόδουλο Σκούρτη	
» 26: Έγχε δι' Απόστολο Ζωγράφου	
» 27: Έγχε δι' Δημήτριο Τόλη	
» 28: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 29: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 30: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 31: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 32: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 33: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 34: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 35: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 36: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 37: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 38: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 39: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 40: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 41: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 42: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 43: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 44: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 45: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 46: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 47: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 48: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 49: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 50: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 51: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 52: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 53: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 54: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 55: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 56: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 57: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 58: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 59: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 60: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 61: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 62: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 63: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 64: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 65: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 66: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 67: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 68: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 69: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 70: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 71: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 72: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 73: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 74: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 75: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 76: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 77: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 78: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 79: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 80: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 81: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 82: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 83: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 84: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 85: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 86: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 87: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 88: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 89: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 90: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 91: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 92: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 93: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	
» 94: Έγχε δι' Γεώργιο Μανδραβέλη	
» 95: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Δημητριάδη	
» 96: Έγχε δι' Κωνσταντίνου Κοσκινά	
» 97: Έγχε δι' Δημήτριο Χρήστου	
» 98: Έγχε δι' Ιωάννη Σκούρτη	
» 99: Έγχε δι' Λουκά Ευθυμίου	
» 100: Έγχε δι' Μιλτιάδη Κ. Ζωγράφου	

Σελίδα από δεφτέρι με λογαριασμούς φοροεισπράξεων του Χριστόδουλου Σκούρτη. Αρχείο Μουσείου Αγιογράφων.

π. Γεώργιος Παῖσιος

Από την φορολογία επί Τουρκοκρατίας

Εἰς τὸ ἐν Χιονιάδες οἰκογενειακὸν ἀρχεῖον τοῦ αἰμινήστου ἀγιογράφου Ἀναστασίου Μαρινά¹ πατρός των ἀδελφῶν Χριστοδούλου καὶ Θωμά, των ἐπίσης ἀγιογράφων, ἀνεύρομεν μεταξὺ ἄλλων καὶ ἐν Συμβόλαιον ἀναφερόμενον εἰς ἑκτακτὸν τινα πέραν τῆς παγίας καὶ κανονικῆς δια τὴν οδοποιῖαν φορολογίας των κατοίκων τοῦ χωρίου ἐπὶ Τουρκοκρατίας², συνταχθέν ἐν Κονίτση.

Τὸ ἔτος 1887 με συμβαλλόμενα πρόσωπα ἀφ' ἐνός μεν τὸν Θεόδωρον Συμεώνος ὡς ἀντιπρόσωπον τῆς Κοινότητος Χιονιάδων καὶ ἀφ' ἐτέρου τὸν ἐκ Καστάνιανης ἐργολάβον Γεώργιον Γκόσιον.

Τὸ Συμβόλαιον τοῦτο εἶναι νομίζω μοναδικὸν καὶ δύναται νὰ εἴπη κανεῖς ὅτι εἶναι καὶ σπάνιον εἰς τὸ εἶδος τοῦ. Καὶ ὡς τοιούτον, ἔχει καὶ ποιάν τινα ἀξίαν νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Περὶ τῆς ἐκτάκτου αὐτῆς φορολογίας περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ τὸ Συμβόλαιον αὐτό, δὲν ὑπάρχει οὐδεὶς λόγος νὰ ἰσχυρισθῶμεν ἡμεῖς καὶ νὰ ἐπιμείνωμεν ὅτι ἡ φορολογία αὕτη ἐπεβλήθη μόνον εἰς τὴν Κοινότητα Χιονιάδων.

Τουναντίον ἀδιστάκτως παραδεχόμεθα χωρὶς καμμίαν ἄλλην ἀμφιβολίαν ὅτι αὕτη – ὡς εἶναι αὐτονόητον – εἶχε γενικὸν χαρακτήρα καὶ ἐπεβλήθη εἰς ὅλην τὴν Ἑπείρου, – ἵνα μὴ εἴπωμεν – καὶ καθ' ὅλην τὴν τότε Τουρκικὴν Αυτοκρατορίαν.

Εἶναι ἐπίσης βέβαιον ὅτι τοιούτου εἴδους Συμβόλαια μετ' ἐργολάβων συνετάχθησαν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα χωρία τῆς Ἐπαρχίας καὶ τῆς λοιπῆς Ἠπείρου. Ἀμφιβάλλομεν ὅμως ἀνὰ αὐτὰ διετηρήθησαν καὶ τὸ πολὺ περισσότερον ἀνὰ διεσώθησαν μέχρι σήμερον.

Ἐκ των λόγων αὐτῶν κατελήξαμεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ χαράξωμεν τὰς γραμμάς αὐτὰς με σκοπὸν ὄχι μόνον νὰ φέρωμεν τοῦτο εἰς δημοσιότητα, ἀλλὰ καὶ νὰ δώσωμεν

1. Οὗτος διετέλεσεν ὡς Δημογέρον κατά τὴν ὡς ἀνωτέρω ἐποχὴν, καὶ υπεγράφετο Ἀναστάσιος Κ. Ζωγράφος.

2. Ἐκτὸς τοῦ ἐκτάκτου τούτου φόρου τῆς οδοποιίας, ἄλλοι κατ' ἔτος φόροι ἦσαν: 1) Τὸ τζελέπι = φόρος αἰγοπροβάτων, 2) βεργί = κτηματικὸς φόρος, 3) στρατολογία, 4) ἐπιτήδευμα, 5) δρόμοι, καὶ 6) ἡ δεκάτη ἐπὶ τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐπεκτεινομένης ἐφ' ὅλων των εἰδῶν τῆς συγκομιδῆς, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν μελισσοκομίαν.

την αφορμήν και εις άλλους φιλοτίμους εργαζομένους όπως ερευνήσωσι τα διάφορα αρχεία των χωρίων των και τα ατομικά των ακόμη, ίνα δια του τρόπου αυτού έλθωσιν εις φως και άλλα παρόμοια ή και παραπλήσια προς το κατωτέρω Συμβόλαια ή έγγραφα. Τούτο αν πραγματοποιηθεί θα αποδειχθή δια μίαν ακόμη φοράν πόσον βαρείς και επα-

χθείς ήταν οι φόροι τους οποίους κατέβαλλον κατ' έτος προς το Τουρκικόν Δημόσιον, οι υπόδουλοι τότε πρόγονοί μας.

Γράφοντες ταύτα, έχουμε την γνώμην ότι ούτω πράττοντες εξυπηρετώμεν εν μέρει την Ιστορίαν της πατρίδος μας, δια τούτο και παρακαλούμεν τους δυναμένους οπωσδήποτε να εργασθώσιν, όπως μη κωφεύσωσιν εις την φωνήν της πατρίδος μας, αλλά να προθυμοποιηθώσι δια την κατά το δυνατόν εξυπηρέτησιν αυτής.

Αυτά εν ολίγοις φίλοι αναγνώσται διαλαμβάνομεν ημείς σήμεραν περί του όλου θέματος, και ιδίως περί του εν λόγω Συμβολαίου τούτου, το οποίον παραδόξως αντί να φέρη την υπογραφήν του εργολάβου, φέρει την του Αντιπροσώπου της Κοινότητος.

Φαίνεται ότι κατά την εις διπλούν σύ-

νταξιν των Συμβολαίων, το μεν ένα υπέγραψε ο εργολάβος και το εκράτει ο Μουχτάρης = Πρόεδρος, το δε άλλο ο Μουχτάρης, και το εκράτει ο εργολάβος. Και ως αποδεικνύεται εκ των εκάστοτε γενομένων πληρωμών, μετά την τελείαν εξόφλησιν του λογαριασμού, αντηλλάγησαν ταύτα εκ νέου. Κατ' αυτόν λοιπόν τον τρόπον έλαβε ο καθείς εξ αυτών το φέρον την ιδίαν αυτού υπογραφήν Συμβόλαιον.

Τέλος δε παραθέτομεν κατωτέρω το εν λόγω εν Χιονιάδες ευρεθέν Συμβόλαιον αυτό όπως ακριβώς έχει, με την εξής έξωθεν διατύπωσιν.

“το κοντράτο³ του (γ) κόσιου”

“δια του παρόντος συμφωνητικού εγγράφου γενομένου εις διπλούν δήλον γίνεται ότι ο Θεόδωρος Συμεών πληρεξούσιος του χωρίου Χιονιάδων αφ' ενός μέρους, και αφ' ετέρου ο εργολάβος Γεώργιος γκόσιος καστανιανίτης, συμφωνήσαμε ως έπεται.

Αριθμός		Ποσό		Πληρωθέν	
Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ
1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36
37	38	39	40	41	42
43	44	45	46	47	48
49	50	51	52	53	54
55	56	57	58	59	60
61	62	63	64	65	66
67	68	69	70	71	72
73	74	75	76	77	78
79	80	81	82	83	84
85	86	87	88	89	90
91	92	93	94	95	96
97	98	99	100	101	102

Απόδειξη φοροείσπραξης.
Αρχείο Μουσείου Αγιογράφων.

Ο Θεόδωρος ως πληρεξούσιος του χωρίου πωλά τα νουφούζια⁴ της κοινότητάς μας εις τον Γεώργιον γκόσιον εργολάβον εν συνόλω νουφούζια εκατόν τριάκοντα πέντε Αριθ. [135], τα οποία προσδιόρισεν ο Βασιλικός Μηχανικός⁵ να αποπερατώσωσι το προσδιορισμένον υπ' αυτού μέρος του Δημοσίου δρόμου προς πενήκοντα εν Αριθ. (51) Γρ(όσια) δι' έκαστον νουφούζιον εν συνόλω δια Γρ(όσια) εξ χηλιάδες οκτακόσια ογδοῖκοντα πέντε (6885) τα χρήματα θα πληρωθῶσι εις τρεις δόσεις αναλόγως της εργασίας, ἤτοι α' δόσις μετά δέκα ἡμέρας ἀπό σήμερον β' δόσις μετά ἓνα μήνα της πρώτης α', και η γ' τρίτη δόσις εις το τέλος μετά την αποπεράτωσιν της εργασίας και ἀφ' ου παραδώσῃ το ἤλμι χαμπέρι⁶ της αποπερατώσεως του δρόμου αποκεκρωμένον ὑπό του αρμοδίου μηχανικού και του κομπσιόν μεντηλίζι⁷. ο δε εργολάβος Γεώργιος Γκόσιος υπόσχεται να επεξεργασθῇ καλῶς το προσδιορισμένον δια το χωρίον Χιονιάδων ὑπό του μηχανικού μέρος εντελῶς, και καθ' ολας τας διατυπώσεις του Βασιλικού Μηχανικού χωρίς να αφήσει (την παρά) μικράν ἔλλειψιν ὥστε να υποχρεώσῃ (εκ νέου) το χωρίον, προς δε να παραδώσῃ εις τον πωλήσαντα τα νουφούζια το ἤλμι χαμπέρι την εντελοῦς αποπερατώσεως και παραδόσεως του δρόμου υποκεκρωμένον κατά τας ἀνωτέρω διατυπώσεις. διό ἐγένετο δύο ὅμοια συμφωνι(τι)κά ἵνα ἀμφοτέρωτα τα μέρη φέρωσιν ἀνά εν και υποφαινόμεθα.

(Θέσις 4 τουρ. Χαρτοσήμων και ἐπάνω αὐτῶν εν κόνιτση 1887 Ιουνίου 19
 Θεόδωρος συμεών υπόσχομαι τα ἀνωθεν
 Δημήτρι Τόλι Μουχτάρης⁸
 (Τ.Σ.)”

Οπισθεν

“2 δύο λίρες οθωμανικῆς ἐμετρίθισαν δια καπάρο⁹ δια χιρός διμίτρι τόλι 1887 Ιουνίου 22
 Δημήτριος Τόλι Μουχτάρης”.

“407 τετρακόσια ἐπτά γρ(όσια) ἐμετρίθησαν δια την ὀπισθεν συμφωνία εις χίρας του Κυρίου μάνθου.

Τη 19 Ιουλίου 1887 Κόνιτζα
 Χαράλαμπος σκούρτης”

4. Νομίζω τα ονόματα των εις τα Μητρώα εγγεγραμμένων Δημοσίων υποχρέων εις φορολογία.

5. Ο Μηχανικός των Δημοσίων Ἔργων.

6. Η ἐπίσημος εἶδησις της αποπερατώσεως

7. Κρατική ἐπιτροπή δια την παραλαβὴν του ἔργου.

8. Πρόκειται περί του τότε Μουχτάρη Δημητρίου Αλ. Πρωτογέρου

9. Χρηματική προκαταβολή

“πέντε οθωμανικές εμέτρησεν ο κύριος Δημήτρης Τόλη μουχτάρης δια τα όπισθεν τα εμέτρησε εις δύο δόσεις.

1887: Ιουλίου 20: κόνιτσα
Δημήτριος Τόλι Μουχτάρης”

“πέντε λίρες έλαβον δια χειρός λάμπρου σκούρη (;)

1887 κόνιτσα
μάνθος μιχαήλ¹⁰”

“6 εξη λίρες οθωμανικάς έλαβον δια τα όπισθεν δια χειρός μίτρου τόλη μουχτάρη.

..... 14 νοεμβρίου 1887
μάνθος.....”

Σημείωσις

Ο αναγνώστης αγαπητοί, δέον να έχη υπ’οψιν του ότι αι οθωμανικαί λίραι εκυκλοφόρουν εις χρυσού πάντοτε. Και εις μεν το εμπόριον και τας άλλας συναλλαγάς, η αξία των ήτο 107 γρόσια εκάστη, εις δε την καταβολήν των δημοσίων φόρων εις το Τουρκικόν Δημόσιον, υπελογίζετα εις 100 μόνον γρόσια. Εις την προκειμένην όμως περίπτωσιν η αξία της χρυσής λίρας ήτο εις το ακέραιον.

10. Άγνωστος εις ημάς

(1930) Η φωτογραφία ανήκει στο Βασίλη Δημητριάδη

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου

Επ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ο Χιονιαδίτης λαϊκός αγιογράφος Πολύκαρπος Αναστ. Ζωγράφος (1874-1953)

Αποσπάσματα από την Ανακοίνωση στο Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο με θέμα:
«Η επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και στο χρόνο» (1995)*

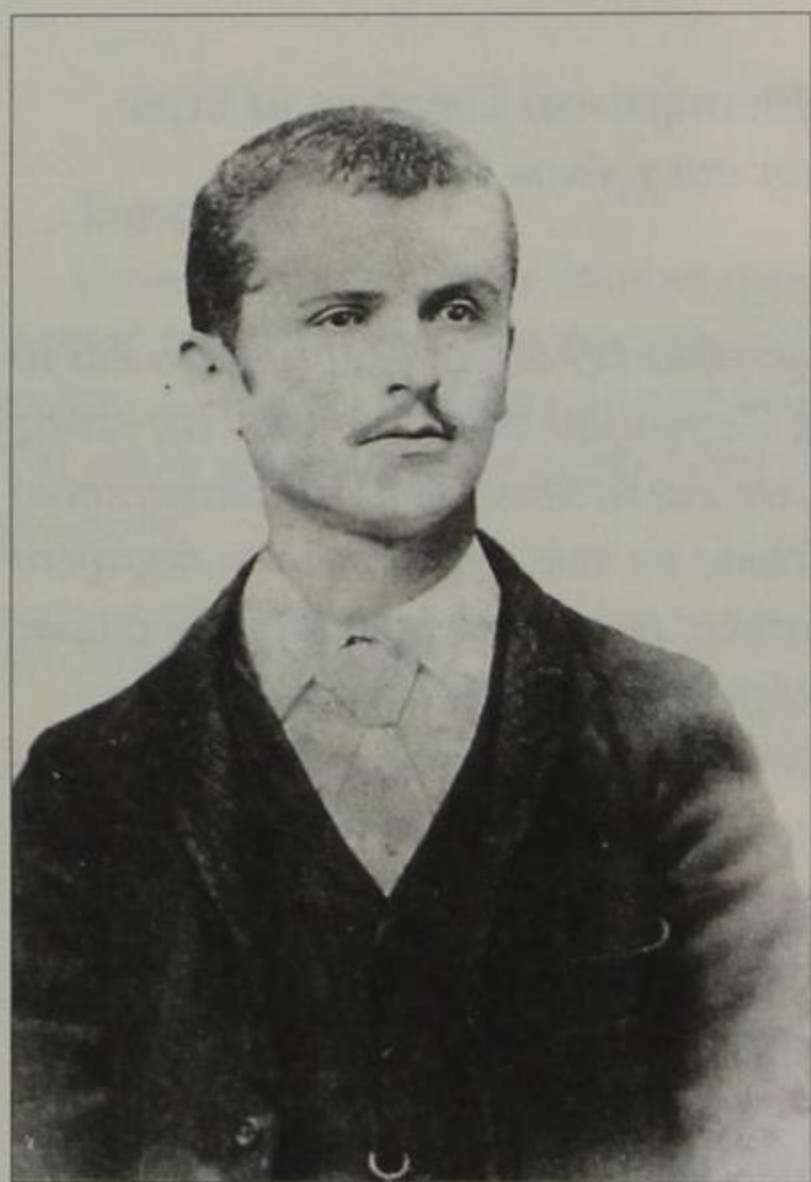
Ο σκοπός της ανακοίνωσής μου ήταν να σκιαγραφήσω την παρουσία στο χώρο και το χρόνο του λαϊκού αγιογράφου Πολύκαρπου Αναστ. Ζωγράφου, του τελευταίου της γενιάς των Χιονιαδιτών αγιογράφων Πασχαλάδων Ζωγράφων, και να προσθέσω έναν ακόμη κρίκο στη γνώση μας για τους λαϊκούς αγιογράφους. Έδωσα εκ των πραγμάτων το πορτρέτο ενός ανθρώπου χωρίς τις δικές του άμεσες προσωπικές μαρτυρίες (που θα ήταν σαφώς πλουσιότερες σε περιεχόμενο και εύλογα αυθεντικές), αλλά πάντως στηριγμένες:

(1) Στις πολύτιμες προφορικές μαρτυρίες στενών συγγενικών του προσώπων, που έζησαν μαζί του: (α) του δεύτερου γιού του, Αναστάσιου Π. Ζωγράφου, συνταξιούχου δημοσίου υπαλλήλου, ο οποίος με προθυμία και ευχαρίστηση έθεσε στη διάθεσή μου προσωπικά αντικείμενα του πατέρα του, τα εργαλεία της δουλειάς του, βιβλία και φωτογραφίες του, επιστολές που έστειλε ή έλαβε, το διαβατήριό καθώς και την ιδιόχειρη διαθήκη του, και (β) του Θωμά Ευαγ. Χρήστου, μαθητή-μοναδικού κατά πάσα πιθανότητα – του αγιογράφου. Ευχαριστώ και τους δύο θερμά για τις πολύωρες συζητήσεις μας στα Ιωάννινα και το χωριό Αγία Παρασκευή Κονίτσης αντίστοιχα τον Απρίλιο του 1995. (2) Στις χειρόγραφες σημειώσεις, που άφησε σε δύο σχολικά τετράδια (με τον τίτλο στις ετικέτες τους: Χιονιαδίτικα Α΄ και Β΄) ως αναμνήσεις ο πρώτος γιος του αγιογράφου, μακαρίτης σήμερα δάσκαλος Στέφανος Π. Ζωγράφος, σε μια πολύ αξιόλογη προσπάθεια κατάρτισης του γενεαλογικού δένδρου της οικογένειας των Ζωγράφων από τα τέλη του 18ου αι. ως τη

* Βλ. και στον Τόμο «Η Επαρχία Κόνιτσας στο Χώρο και το Χρόνο», Εισηγήσεις στο Α΄ Επιστημονικό Συμπόσιο, Δήμος Κόνιτσας, Πνευματικό Κέντρο, Κόνιτσα 1996, σ. 395-421 (και σε Ανάτυπο), όπου και η πλήρης ανάπτυξη της ανακοίνωσης.

δεκαετία του 1980. Εκτός των άλλων επισημαίνονται εκεί και πληροφορίες με γενικότερο, χρήσιμο για τη λαογραφική έρευνα περιεχόμενο. Ευχαριστώ θερμά τον Ευριπίδη Ζωγράφο, γιο του Στέφανου και εγγονό του Πολύκαρπου, συνταξιούχο εκπαιδευτικό, που μου τις εμπιστεύτηκε. Τον ευχαριστώ ακόμη, καθώς και τη σύζυγό του, για τη χρήσιμη συζήτηση και τη θερμή φιλοξενία που μου πρόσφεραν στους Χιονιάδες τον Απρίλιο του 1995. (3) Στις δημοσιευμένες εργασίες για τους Χιονιαδίτες ζωγράφους, στις οποίες γίνονται επιμέρους αναφορές και στον Πολύκαρπο Ζωγράφο.

Ο Πολύκαρπος Ζωγράφος προέρχεται από τη γενιά των Χιονιαδιτών ζωγράφων

Ο Πολύκαρπος Ζωγράφος
σε νεανική ηλικία.
Η φωτ. ανήκει στον
Αναστάσιο Π. Ζωγράφο

«Τσατσαίων» Πασχαλάδων, η οποία με το σκωπτικό παρωνύμιο Τσατσαίοι (που φαίνεται ότι με δυσκολία έκανε αποδεκτό), αποτέλεσε, από τις αρχές του 19ου αι. και εξής, παρακλάδι των Πασχαλάδων, της μιας δηλαδή από τις δύο μεγάλες «φάρες» των Χιονιαδιτών ζωγράφων – αγιογράφων. Υπενθυμίζω ωστόσο εδώ ότι οι φάρες των Χιονιαδιτών ήταν κατά βάση κτηνοτροφικές και ότι στα τέλη του 19ου αι. – κατά τον Κίτσο Μακρή – μόνο το 8% το ανδρικού πληθυσμού επιδόθηκε στη ζωγραφική. Εν τέλει πάντως και οι Τσατσαίοι Πασχαλάδες και οι Πασχαλάδες υιοθέτησαν το επώνυμο Ζωγράφος (με εξαίρεση μόνο τους απογόνους του Ιωάννου Πασχάλη που διατήρησαν το πρώτο επώνυμο).

Ο Πολύκαρπος ήταν γιος του αγιογράφου Αναστάσιου Μ. Ζωγράφου και εγγονός του αγιογράφου Μιχαήλ Κων/νου Ζωγράφου.

Ο παππούς Μιχαήλ Κων/νου Ζωγράφος γεννήθηκε το 1796 και πέθανε αιωνόβιος το 1901 σε ηλικία 105 ετών. Επιγραφές σε έργα του μαρτυρούν ότι αγιογράφησε και σε προ-

χωρημένα γηρατειά: στα 1867 φιλοτέχνησε την εικόνα του Προδρόμου και ορισμένες τοιχογραφίες στη Βόρεια πλευρά του ναού του Αγίου Αθανασίου των Χιονιάδων και στα 1874 φιλοτέχνησε τέσσερις εικόνες στο τέμπλο του Αγίου Αθανασίου στο χωριό Άριζα της Β. Ηλείου. Από το γάμο του απέκτησε έξι παιδιά: τον Αναστάσιο (; -1911) και το Στέφανο (1854-1918), οι οποίοι συνέχισαν το επάγγελμα του πατέρα τους στην

αγιογραφία και μάλιστα συνεργάστηκαν μαζί του κατά καιρούς, τον επίσης αγιογράφο Παντελή και το Στυλιανό, που πέθαναν σε νεαρή ηλικία, τη Χρύσω, που παντρεύτηκε με τον Αποστόλη Μάνθου Ζωγράφο, της γενιάς των Πασχαλάδων, και τη Δέσπω, που παντρεύτηκε στο χωριό Γοργοπόταμος.

Ο πατέρας του Πολύκαρπου, Αναστάσιος Μ. Ζωγράφος, εργάστηκε από τα νεανικά του χρόνια ως αγιογράφος στην Ήπειρο, την Αλβανία και τη Σερβία ακόμη (τουλάχιστον κατά τις σημειώσεις του Στεφ. Ζωγράφου), σε συνεργασία συχνά, όπως σημειώθηκε, με τον πατέρα του Μιχαήλ και τον αδερφό του Στέφανο, ακολουθώντας τη συνήθεια όλων των συγχωριανών ομοτέχνων του να εργάζονται στις εργασιακές τους μετακινήσεις ομαδικά. Ο ιερέας Παΐσιος επισημαίνει στο δημοσίευμά του ένα μικρό αριθμό από έργα του Αναστάσιου, που χρονολογούνται από το 1863 και εξής, και τους τόπους όπου βρίσκονται: Χιονιάδες, Κάντσικο, Ασημοχώρι, Αετόπετρα, Μαζαράκι Κουρέντων, Παλιόπυργος Πωγωνίου, Βούρμπιανη, Πωγωνιανή, Βασιλικό Πωγωνίου, Τράπεζα Κονίτσης και Κόνιτσα. Στην ιδιωτική του ζωή ήταν παντρεμένος με τη Χάιδω, αδελφή του Βαγγέλη Παπαδιαμάντη, εργολάβου οικοδομών για πολλά χρόνια στην Αυλώνα της Β. Ηπείρου. Μαζί της απέκτησε μια θυγατέρα, τη Γλυκερία, που την πάντρεψε με το μαραγκό Γεώργιο Χρήστου, και ένα μοναδικό γιό, τον Πολύκαρπο, του οποίου το βαφτιστικό όνομα, που δεν συνέχισε επαναλαμβανόμενο καμιά οικογενειακή παράδοση, φαίνεται ότι δήλωνε την επιθυμία των γονιών του για πολυτεκνία, στην οποία και αξιώθηκε τελικά ο γιος τους.

Κατά τις αναμνήσεις του ιερέα Παΐσιου, ο Αναστάσιος Ζωγράφος, τουλάχιστον στα γεροντικά του χρόνια, ήταν βαθιά θρησκευτικό άτομο και προσηλωμένος στις ντόπιες παραδόσεις, μια στάση ζωής που φαίνεται ότι μετέδωσε και στο μοναχογιό του.

Ο Πολύκαρπος γεννήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου του 1874 στο παλιό σπίτι της οικογένειας στους Χιονιάδες, το οποίο σήμερα δεν υπάρχει παρά μόνο ως σωρός από χαλάσματα και πέτρες.

Τα παιδικά του χρόνια βίωσε μέσα στην Τουρκοκρατία, ως μέλος μιας κοινότητας μικρής (περίπου 350 ατόμων) αλλά κοινωνικά – φαίνεται – ευκρινώς διαχωρισμένης, όπου οι ομότεχνοι του παππού και του πατέρα του, όπως και οι ίδιοι, απολάμβαναν μια ιδιαίτερη κοινωνική επιφάνεια, χάρη στην οικονομική τους ευπορία: από το φόρο επιτηδεύματος που πληρώνουν οι επαγγελματίες των Χιονιάδων, φαίνεται – σύμφωνα με τα στοιχεία του μοναδικού φορολογικού καταλόγου που βρέθηκε με χρονολογία 1881 – πως οι ζωγράφοι έχουν από τα υψηλότερα εισοδήματα. Από τα μέσα μάλιστα του 19ου αι. είναι γνωστό ότι ζωγράφοι του χωριού αρχίζουν να αναδεικνύονται και μεταξύ των ιθυνόντων του.

Έμαθε τα πρώτα γράμματα στο σχολείο του χωριού του, χτισμένο το 1855 με δωρεά της Αικατερίνης Χρήστου Παπά. Το σχολείο είχε μια μικρή σκοτεινή αίθουσα διδασκα-

λίας και διαμέρισμα για κατοικία του δασκάλου. Από το τελευταίο τέταρτο του 19ου αι. γινόταν εκεί συστηματικότερη διδασκαλία, με δασκάλους άλλοτε ντόπιους κι άλλοτε προερχόμενους από άλλα ηπειρώτικα χωριά. Τους διορισμούς επόπτευε ο μητροπολίτης Βελλάς και Κόνιτσας, ενώ τη μισθοδοσία είχε αναλάβει το χωριό. Πάντως από τα ελάχιστα γραπτά του Πολύκαρπου – και κυρίως από τη διαθήκη του, την οποία συνέταξε μόνος του σε γεροντική ηλικία – φαίνεται ότι ήταν καλλιγράφος, εξαιρετικά καλός στην ορθογραφία και προσεκτικός στη σύνταξη του λόγου, τον οποίο μάλιστα προσπαθούσε να διατυπώνει σε γλώσσα καθαρεύουσα.

Η επαγγελματική ενασχόλησή του με την αγιογραφία, «από τα δεκατέσσερα – δεκα-

Ο Άγιος Νικόλαος

πέντε του χρόνια» (κατά τις πληροφορίες του Θωμά Χρήστου) ήταν δεδομένη, σχεδόν επιβεβλημένη και από την οικογενειακή παράδοση, –αφού δεν υπήρχε μάλιστα κανείς άλλος στην οικογένεια, για να συνεχίσει–, ίσως και από τις γενικότερες οικονομικές συνθήκες που δεν επέτρεπαν ποικιλία επιλογών στην επαγγελματική κατεύθυνση.

Την αγιογραφία διδάχτηκε από τον παππού του Μιχαήλ και από τον πατέρα του Αναστάση, που ήσαν απλοί αγράμματοι τεχνίτες, αλλά ζυμωμένοι με την τέχνη τους.

Στη συνέχεια, για να «τελειοποιηθεί», αλλά και να αποκτήσει οικονομικά οφέλη, ταξίδεψε στο Άγιον Όρος – κατά τη συνήθεια όλων των συγχωριανών ομοτεχνών του – όπου και εργάστηκε «για ολόκληρα χρόνια» (σύμφωνα με τον ιερέα Γ. Παϊσιο), για «καμιά δεκα-

ριά χρόνια» (κατά το μαθητή του Θωμά Χρήστου), ενώ κατά τις χειρόγραφες σημειώσεις του γιου του Στέφανου παρέμεινε εκεί μόνο για ένα εξάμηνο.

Πότε ακριβώς ταξίδεψε στο Άγιον Όρος είναι άγνωστο, οπωσδήποτε όμως βρισκόταν εκεί κατά το Πάσχα του 1899, όντας ήδη παντρεμένος, αφού σώζεται μέχρι σήμερα μια ευχετήρια επιστολή, που ο Πολύκαρπος έστειλε από τις Καριές στον αιωνόβιο παππού του, αρχηγό της οικογένειας.

Στις 26 Ιουλίου 1898, σε ηλικία 24 ετών, είχε ήδη παντρευτεί με τη Λευκοθέα, το

γένος Δημητρίου Πασχάλη, αγιογράφου, επίσης από τη φάρα των Πασχαλάδων.

Η πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα άρχισε για την επαγγελματική ζωή του αγιογράφου γόνιμα με δραστηριότητες, σε συνεργασία και με τον πατέρα του, κυρίως στην περιοχή της Βορείου Ηπείρου με κέντρο την Αυλώνα, και για την οικογενειακή ζωή του επίσης με «πολυκαρπία», με την απόκτηση των πρώτων του παιδιών, τριών θυγατέρων, της Αγλαΐας, το 1901, της Μαγδαληνής, το 1903, και της Αρετής, το 1905, και στη συνέχεια, του γιου του Στέφανου, στις 30 Νοεμβρίου του 1906.

Η γέννηση αρσενικού παιδιού αποτέλεσε ένα μεγάλο γεγονός για τον Πολύκαρπο. Τη χαρά που δοκιμάζει στο άκουσμα της είδησης, αμέσως μετά την επιστροφή του από την Αυλώνα, την εκφράζει και με το χάρισμα μισής χρυσής λίρας Τουρκίας στη συγγένισσα, που πρώτη του έδωσε το χαρμόσυνο άγγελμα.

Τη βάφτιση του γιου του αναθέτει στο συγχωριανό του αγιογράφο Νικόλαο Παπακώστα, γνωστό ως «Νικολάκη της Ευδοκίας», κατά την παράδοση των δύο οικογενειών να συνδέονται μεταξύ τους με κουμπαριές.

Ο Πολύκαρπος ήθελε να μάθουν γράμματα τα παιδιά του και τα ενθάρρυνε προς αυτή την κατεύθυνση, αφού και η οικονομική του κατάσταση προφανώς το επέτρεπε. Όπως και ο ίδιος, έτσι και το γιό του Στέφανο – κι αργότερα τον Αναστάσιο – έστειλε να μάθει τα πρώτα γράμματα στο Δημοτικό Σχολείο του χωριού, ανακαινισμένο από το 1905 «δαπάναις των Χιονιαδιτών», με δάσκαλο τον Κώστα Καζαμία από το Γοργοπόταμο Κονίτσης.

Στη συνέχεια ακολούθησαν για τον Πολύκαρπο οικογενειακές δοκιμασίες.

Το 1908 πεθαίνει η μητέρα του Χάιδω, στην οποία έτρεφε μεγάλη αγάπη και σεβασμό.

Το 1910 γίνεται και πάλι πατέρας μιας θυγατέρας, της Όλγας. Δε προλαβαίνει να χαρεί το μεγάλωμα της οικογένειας και τον αμέσως επόμενο χρόνο, το 1911, πεθαίνει ο πατέρας του Αναστάσιος, αφού λίγο καιρό πριν είχε δοκιμάσει τη θλιβερή περιπέτεια

Ένα από τα πολλά προσχέδια του Πολύκαρπου, που σήμερα βρίσκονται στην κατοχή του γιου του Αναστάσιου.

της κακοποίησης και της καταλήστευσής του από αγνώστους κατά την επιστροφή του από την Αυλώνα.

Ανάλογη δυσάρεστη εμπειρία είχε και ο ίδιος ο Πολύκαρπος, κατά μαρτυρία του γιου του, αλλά κατάφερε, χάρη στο γοργό του άλογο, να διαφύγει από τους ληστές που τον κυνήγησαν ως την πόρτα του σπιτιού του.

Ίσως τα γεγονότα αυτά να υπήρξαν καθοριστικά για την απόφαση του να εγκαταλείψει τις τακτικές εργασιακές δραστηριότητές του στη Βόρειο Ήπειρο σε συνδυασμό προφανώς και με τα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν (την κήρυξη των Βαλκανικών πολέμων

(1912), τη δημιουργία του ανεξάρτητου αλβανικού κράτους και την παραχώρηση από τις Μεγάλες Δυνάμεις της Β. Ηπείρου σ' αυτό (1913), καθώς και τη Βορειοηπειρωτική επανάσταση (1914), τα οποία, ούτως ή άλλως, αποθάρρυναν τη γόνιμη εργασία στους τόπους της άλλοτε ευημερίας του.

Κατά το 1911/12 εγκαταστάθηκε, για να ζήσει στο εξής κατά το πλείστον μόνος του, στα Γιάννενα – όπου ήδη από τις αρχές του αιώνα διατηρούσε εργαστήριο και ο ομότεχνος συγχωριανός του Σωκράτης Ζωγράφος, εκ Πασχαλάδων και αυτός. Η απελευθέρωση τα πόλης από τον τουρκικό ζυγό, που ακολούθησε, αποτελούσε καλό οιωνό για επαγγελματική προκοπή. Εργάστηκε στο εξής – κατά πάσα πιθανότητα χωρίς συνεργάτες ή μαθητές ως τα τέλη της

Η Παναγία με το Βρέφος.

δεκαετίας του '20 σε όλη την Ήπειρο, όπου και άφησε –κατά τον ιερέα Παΐσιο– «πάμπολλα» έργα.

Στους Χιονιάδες, όπου και διαμένει η οικογένειά του, πηγαινοέρχεται.

Γίνεται και πάλι πατέρας, το 1913, των διδύμων Μιχαήλ και Πολυξένης, που όμως πεθαίνουν τα δύο επόμενα χρόνια, και το 1917 αποκτά τα επίσης δίδυμα Διομήδη και Κωνσταντίνο, που και αυτά αποβιώνουν τον ίδιο κιόλας χρόνο, μόλις τεσσάρων μηνών, όπως και οι κόρες του Αρετή και Όλγα τον αμέσως επόμενο.

Τον ίδιο χρόνο, 1918, παρά τις οικογενειακές περιπέτειες και παρά τις δυσκολίες, που οι ιστορικές συνθήκες δημιουργούν, καλεί στα Γιάννενα το δεκατριάχρονο Στέφα-

νο, για να συνεχίσει τις σπουδές του στο Σχολαρχείο.

Ο κύκλος των θανάτων των αγαπημένων προσώπων έκλεισε για τον Πολύκαρπο το 1923 με το θάνατο της γυναίκας του Λεύκως, σε ηλικία όχι μεγαλύτερη των σαράντα χρόνων.

Το 1924, σε ηλικία σχεδόν πενήντα χρονών, έρχεται σε δεύτερο γάμο με τη συγχωριανή του Πηνελόπη χήρα Βαγγέλη Χρήστου, με ένα γιο από τον πρώτο της γάμο, θυγατέρα του Χιονιαδίτη ξυλουργού και περιστασιακά και ξυλογλύπτη Αριστοτέλη Πρωτόγερου και της Ματούλας.

Στο τέλος του ίδιου χρόνου αποκτά μαζί της το δεύτερο γιο του, τον Αναστάσιο, στις παιδικές μνήμες του οποίου έχουν καταγραφεί κυρίως οι πολύμηνες απουσίες του πατέρα, η χαρά των γυρισμών του στο πατρικό σπίτι, και η στοργή με την οποία τον περιέβαλλε, παρά τη στέρηση, που την είχε ωστόσο αποδεχτεί ως κάτι το φυσικό και δεδομένο.

Από τα παιδικά του χρόνια οι μνήμες του Αναστάσιου ανακαλούν ακόμη αγαπημένους μεταξύ τους χωριανούς κι ένα πατρικό σπίτι γεμάτο κόσμο.

Οι φιλίες του Πολύκαρπου θα πρέπει να ήσαν καλά στεριωμένες, και με τα μέλη από τη φάρα των Πασχαλάδων και με τους Μαρινάδες, όπως μας πείθει και γνωστή ομαδική φωτογραφία τους. Ακόμη για ιδιαίτερα θερμά αισθήματα για τον Πολύκαρπο μας πληροφορεί καλλιγραφημένη επιστολή του φίλου του Άγγελου Γιαννούλη από την Ερσέκα της Αλβανίας με ημερομηνία 25 Ιουνίου 1911.

Και μετά το δεύτερο γάμο του ο Πολύκαρπος συνέχισε να μένει τον περισσότερο καιρό στα Γιάννενα έχοντας μαζί του τον Στέφανο, που τελείωνε τις σπουδές του στο Διδασκαλείο.

Σχεδόν αμέσως, το 1925/26, κάλεσε και το γιο της γυναίκας του από τον πρώτο της γάμο, το Θωμά Ευαγ. Χρήστου, με την προοπτική και με συχνές παραινήσεις να συνεχίσει και κείνος τις σπουδές του.

Ο Θωμάς τελείωσε μεν το Σχολαρχείο, το 1928, αλλά με προσωπική του απόφαση δεν συνέχισε στο Γυμνάσιο. Αποφάσισε, αντίθετα, νιώθοντας ότι έχει την ικανότητα (στο σχολείο σκισάριζε τις μορφές των καθηγητών του, όπως είπε), να σπουδάσει κοντά στον πατριό του την αγιογραφική τέχνη.

Το 1936 ο Πολύκαρπος καλεί στα Γιάννενα και το δεύτερο γιο του, τον Αναστάσιο, για να συνεχίσει και αυτός τις σπουδές του.

Είναι αξιοπαρατήρητο, ότι ο Πολύκαρπος δεν ενθάρρυνε καθόλου τα παιδιά του προς την αγιογραφία ή προς άλλο τεχνικό επάγγελμα («δεν μου είχε αναφέρει ποτέ να μάθω την τέχνη», είπε ο Αναστάσιος). Δεν τους αναγνώριζε καλλιτεχνική ροπή; Δεν έβλεπε ευοίωνο το μέλλον τους; Ελκύεται από την κοινωνική καταξίωση των μορφωμένων της πόλης σε αντίθεση με την υποδεέστερη θέση των χειρωνακτών; Πάντως στα παιδιά του, και στο Θωμά Χρήστου, κατά ομολογία τους, στη διάρκεια της διαμονής

στην πόλη μαζί του, στο μικρό –νοικιασμένο από τη σχολική εφορεία του χωριού Πάπιγγο– σπίτι της οδού Βηλαρά 39, στη λεγόμενη «Μάντρα την Παπιγκιώτικη» («με τα σπία τα χαμηλά, δύο δωματίων το καθένα και το πηγάδι (το πούσι) στη μέση – που και οι

Ο Ἄρχων Μιχαήλ.

οικονομικά οφέλη ο Πολύκαρπος τα είχε απολαύσει στα χρόνια της πρώτης του νεότητας, όταν εργάστηκε στη Β. Ήπειρο.

Πάντως και μετά το δεύτερο γάμο του ταξίδεψε στην Αλβανία για ελάχιστο χρόνο, όπως μαρτυρούν οι ημερομηνίες, η βίζα και οι σφραγίδες στο διαβατήριό του, του οποίου την έκδοση είχε ζητήσει από τις αστυνομικές αρχές των Ιωαννίνων γι' αυτόν ακριβώς το σκοπό. Ο λόγος του σύντομου αυτού ταξιδιού είναι άγνωστος – πιθανόν να μετέφερε εκεί φορητές εικόνες προς πώληση. Άλλη επίσκεψή του στην Αλβανία έκτοτε δεν αναγράφεται στο διαβατήριό αυτό, ούτε υπάρχει σχετική μαρτυρία.

Στο εξής χρησιμοποίησε τις άγραφες σελίδες του διαβατηρίου ως σημειωματάριο, με

γειτονιές έρχονταν να αντλήσουν, γιατί πράγματι είχε νερό κρυστάλλινο και δροσερό»), τους συμπαραστέκεται σα μάνα και πατέρας μαζί, φροντίζοντας ο ίδιος όλες τις καθημερινές ανάγκες τους (το πλύσιμο των ρούχων τους και την καθημερινή μαγειρική, στην οποία μάλιστα είχε καλές επιδόσεις, εξασκημένος σ' αυτήν λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών τη δουλειάς του), αφού αφενός η παραμονή της μητέρας στο χωριό ήταν αναγκαία, για να φροντίζει την οικογενειακή περιουσία, και αφετέρου οι συγκοινωνιακές δυσχέρειες περιόριζαν τις επισκέψεις της στην πόλη. Παραθέτω απομαγνητοφωνημένο απόσπασμα από τις αναμνήσεις του Αναστάσιου: «Ο πατέρας στους Χιονιάδες πήγαινε το χειμώνα. Πάντως από τον καιρό που ήρθα εγώ στα Γιάννενα, δεν πήγαινε, ερχόταν η μητέρα κάτω... Η μητέρα στα Γιάννενα ερχόταν κατά περιόδους και αυτή, αλλά δεν υπήρχαν συγκοινωνίες, έπρεπε να κατεβούνε οκτώ ωρες από Χιονιάδες – Κόνιτσα, να διανυκτερεύσουνε στην Κόνιτσα και μετά να πάρουνε τα παλιά αυτοκίνητα για τα Γιάννενα...».

Η οικονομική κατάσταση της οικογένειας φαίνεται ότι ήταν καλή, αν και τα περισσότερα

μακροσκελείς αναφορές έργων του. Οι πληροφορίες που αντλούμε αφορούν τα θέματα των έργων, τον τόπο του προορισμού τους, ορισμένες φορές τα ονόματα των πελατών του και την αμοιβή του για κάθε έργο. Π.χ. στη σελίδα που καταγράφει την εργασία του «από 15 Δεκεμβρίου 1932» διαβάζουμε: «1 επιτάφιο Λάληζα 1500 Δρ., 1 εικόνα δια Κράψη Αγίου Νικολάου Δρ. 0700, 1 εικόνα Πυρσόγιαννη Αγίους Αναργύρους Δρ. 0300, 1 εικόνα Παύλου Ζάκα Γκουριάνιστα 0400, από Αρχιμανδρειό διάφορα ποσά 0850» κ.λπ.

Ως εργαστήριο χρησιμοποιούσε το ένα από τα δωμάτια του μικρού του σπιτιού κατά τη διάρκεια όλων των χρόνων της διαμονής του στα Γιάννενα και ως το τέλος της ζωής του. Δεν θεώρησε σκόπιμη τη μεταφορά του εργαστηρίου σε έναν από τους μεγάλους εμπορικούς δρόμους της πόλης, προφανώς γιατί ήταν βέβαιος ότι οι υποψήφιοι πελάτες του, γνώστες του καλού του ονόματος, θα τον αναζητούσαν οπουδήποτε ή ίσως γιατί δεν θα θεωρούσε ότι ήταν προς οικονομικό του συμφέρον να διατηρεί με ενοίκιο ένα εργαστήριο, που θα έμενε κλειστό κατά τις μακρές χρονικές περιόδους που εκείνος εργαζόταν αγιογραφώντας σε εκκλησίες εκτός της πόλης των Ιωαννίνων.

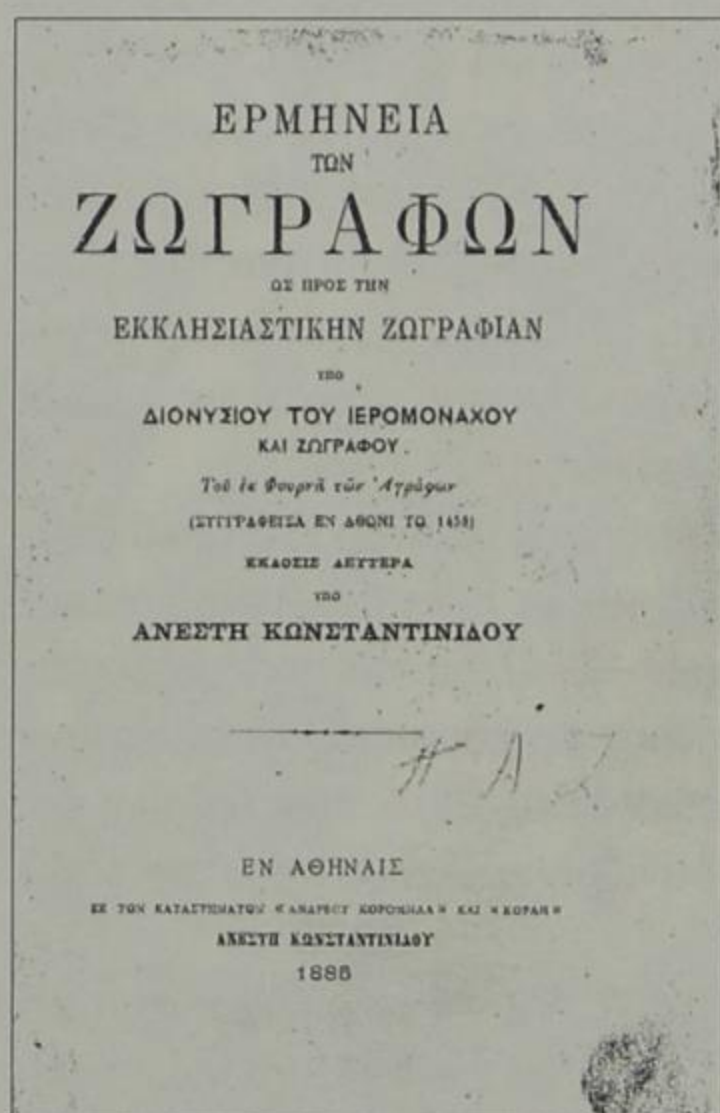
Από το εργαστήριο του πατέρα του ο Αναστάσιος Ζωγράφος θυμάται ένα απλό ξύλινο τρίποδο, ένα τραπέζι με άφθονα πινέλα, πινέλα ακόμη και με μια τρίχα, μοιρογνωμόνια και διαβήτες, μπογιές σε σκόνη – ποτέ σε σωληνάριο – λινέλαιο για την προετοιμασία των χρωμάτων, κι ακόμη επιταφίους ζωγραφισμένους σε μουσαμά, να αφθονούν κατά την περίοδο της Σαρακοστής του Πάσχα, και εικόνες σε ξύλο, των οποίων την ετοιμασία ο Πολύκαρπος άρχιζε από το πλάνισμα των σανίδων και τελείωνε με την εκτέλεση των παραστάσεων.

Η εντύπωση που έδινε ο Πολύκαρπος ήταν ενός ήρεμου, υπομονετικού και μερακλή καλλιτέχνη, με βασική συμβουλή προς το μαθητή του «να μην είναι βιαστικός, να μη δουλεύει πολύ γρήγορα, να κοιτάει να το φτιάχνει το έργο του καλύτερο, γιατί – έλεγε – δεν θα σου πουν, άμα δείξεις ένα έργο σου, τότε τόφκιασες, πόσο έκαμες για να το φκιάσεις, πόσες μέρες, αλλά τι έφκιασες... αυτό ο Πολύκαρπος το είχε ως αρχή».

Ένα εξάλλου χαρακτηριστικό του συνυφασμένο με την ίδια του την τέχνη, αλλά και αποτέλεσμα της διαπαιδαγώγησης που είχε δεχτεί από την οικογένειά του ήταν η βαθιά του πίστη και θρησκευτικότητα. Δεν είναι ίσως τυχαίο, ότι έμεινε προσηλωμένος στον κόσμο της εκκλησίας και δεν ασχολήθηκε καθόλου με την κοσμική ζωγραφική. Δεν επέτρεπε τις ύβρεις προς τα θεία, στο τραπέζι κάνανε πάντοτε το σταυρό, το καντήλι στο σπίτι του επέμενε – ακόμη και στα προχωρημένα του γηρατειά – να το ανάβει ο ίδιος πρωί και βράδυ μπροστά σε μια πολυάριθμη σειρά από εικόνες αγίων, με πρωτεύουσα τη θέση του Αγίου Αθανασίου, του προστάτη των Χιονιάδων. Ακόμη αντέγραφε κείμενα με θρησκευτικό περιεχόμενο που τον συγκινούσαν ιδιαίτερα.

Ο Πολύκαρπος δεν είναι πριμιτίφ. Είναι φανερό ότι καθ' όλη την επαγγελματική του ενασχόληση με την αγιογραφία απέκτησε μια καλλιτεχνική παιδεία και ότι προσπάθησε

να αξιοποιήσει όσα του προσφέρθηκαν. Δημιουργεί μελετώντας και αντιγράφοντας παραστάσεις αγίων από έγχρωμες λιθογραφίες, με ρωσική την προέλευσή τους (όπως επιβεβαιώνουν οι υπότιτλοι και οι ονομασίες των αγίων προσώπων, που είναι γραμμένοι στη ρώσικη γλώσσα), σε μεγέθη καρτ-ποστάλ ή και πολύ μεγαλύτερα. Μεγεθύνει αυτές τις εικόνες –όπως επιβεβαιώνεται από σχέδιά του που σώζονται– με τετραγωνάκια. Χρησιμοποιεί ακόμη ως πρότυπα ασπρόμαυρες εικόνες από ρωσικό βιβλίο του 1895, έχει

Το εσώφυλλο της «Ερμηνείας των ζωγράφων» με τα αρχικά του Πολύκαρπου.

στη συλλογή του επίσης ασπρόμαυρες εικόνες αγίων, που κόβει από θρησκευτικού περιεχομένου βιβλία, καθώς και καρτ-ποστάλ ιταλικής και γερμανικής προελεύσεως με θρησκευτικά θέματα, και ένα εικονογραφημένο τεύχος του περιοδικού «Η Εικονογραφημένη», όπου και παραστάσεις σκηνών από τα Άγια Πάθη.

Τα έργα του τα φιλοτεχνεί με βάση τις συμβουλές που μελετάει. Κυρίως πολυδιαβάζει τη γνωστή «Ερμηνείαν των ζωγράφων ως προς την εκκλησιαστικήν ζωγραφίαν υπό Διονυσίου του ιερομονάχου και ζωγράφου του εκ Φουρνά των Αγράφων» σε έκδοση του 1885. Η παρατήρηση, ότι πολυδιαβάζει, στηρίζεται στη φθαρμένη από την πολυχρησία κατάσταση, που έχει φτάσει το βιβλίο ως τις μέρες μας, στην κατοχή του εγγονού του Ευριπίδη. Είναι ακόμη αξιοπρόσεκτο ότι στο μπροστινό εσώφυλλο του βιβλίου ο Πολύκαρπος αντιγράφει με καλλιγραφία και καλή σε γενικές γραμμές ορθογραφία ένα μακροσκελές αγιολογικό κείμενο, ενώ στο πίσω εσώφυλλο σημειώνει με προσοχή τα πιο σημαντικά γε-

γονότα της ζωής του, τη γέννησή του, τον πρώτο του γάμο, τις γεννήσεις των παιδιών του, τους θανάτους των προσφιλών του γονιών, τους θανάτους κάποιων από τα παιδιά του (γεγονότα που ήδη αναφέραμε παραπάνω), σαν και να είναι αχώριστος με το βιβλίο αυτό.

Σ' όλη την επαγγελματική του σταδιοδρομία δεν ακολουθεί στην εργασία του τις προσωπικές του προτιμήσεις (παρά μόνο όταν πρόκειται για φορητές εικόνες, που μπορεί να διαθέσει κανείς). Γνωρίζεται με τους αποδέκτες των έργων του, αναπτύσσει μαζί τους προσεκτικά σχέσεις, που τις διατηρεί με σεβασμό, συχνά επανέρχεται με έργα του στον ίδιο τόπο, πραγματοποιεί τις παραγγελίες μεν των πελατών του, δεν υπακούει όμως σε υποδείξεις τους, αν αφορούσαν παράβαση κανόνων της τέχνης του, αλλαγές π.χ. στα χρώματα των ενδυμάτων των αγίων προσώπων (το «θέλοντας ο βλάχος μη θέλοντας ο

ζωγράφος, φόρεσε κι εσύ Χριστέ μου κόκκινα τσαρούχια», δεν ίσχυε γι' αυτόν, κατά την παρατήρηση του Θωμά Χρήστου). Τις παραγγελίες κυρίως δέχεται από τον αγροτικό κόσμο των ηπειρώτικων χωριών με την έντονη θρησκευτικότητα, κι αργότερα από τα στρώματα της φτωχολογιάς των Ιωαννίνων, που δεν έχουν καμιάν ιδιαίτερη λόγια παιδεία, ούτε βέβαια γνώση της δυτικής τέχνης. Η οικονομική δυσπραγία τους στρέφει άλλωστε και αναγκαστικά προς τους συντοπίτες τους καλλιτέχνες με τους οποίους μπορούν να παζαρέψουν καλύτερα. Πάντως – όπως όλοι οι αγιογράφοι του καιρού του – για τα έργα του ο Πολύκαρπος έκανε «παζάρια»:

«Παραγγελίες εκεί έπαιρνε στο εργαστήρι, κόσμος ερχότανε, πήγαινε και ο ίδιος στα χωριά μόνος του, τον ειδοποιούσανε και πήγαινε και συμφωνούσανε... σχεδόν παζάρια γινόντανε, αλλά πάντοτε, απ' ό,τι θυμούμαι –είπε ο γιος του– συμφωνούσανε, γιατί εκείνος που είχε σκοπό να κάμει μια εικόνα, την έκανε». Μόνο με τους συγχωριανούς του δεν ανέπτυξε επαγγελματικές σχέσεις, αφού η παράδοση όλων των Χιονιαδιτών επέβαλλε: «όλοι οι αγιογράφοι να δωρίζουν από μια εικόνα στο χωριό, κι αυτό ήτανε. Και κανένας δεν φαίνεται πουθενά να πήρε χρήματα και να φκιάσει την τάδε εικόνα στο χωριό». Την επωνυμία του τη χαίρεται. Χρησιμοποιούσε σφραγίδα με το όνομά του και την καταγωγή του και, όπως όλοι οι συγχωριανοί ομότεχνοί του, υπέγραφε τα έργα του με σιγουριά, προσθέτοντας πάντοτε και το αρχικό από το πατρώνυμό του (ή και ολόκληρο το όνομα), και σημείωνε κατά κανόνα και την καταγωγή του ποικιλότροπα («εκ κώμης Χιονιάδων», «εκ Χιονιάδων», «εκ Χιονιάδων Κονίτσης», «Χιοναδίτου»), καθώς και την ημερομηνία ή μόνο τη χρονολογία που ζωγράφισε, τους δωρητές της εικόνας, όταν επρόκειτο για δωρεές, ή τα ονόματα των επιτρόπων της εκκλησίας, που επέβλεπαν τις αγιογραφίες. Από την εργασία του ιερέα Παϊσίου μας είναι γνωστές 24 επιγραφές. Δίνω ενδεικτικά παραδείγματα:

Ο Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος.

«Έργον Π(ολυκάρπου) Α. Ζωγράφου Χιονιαδίτου. 7/βρίου 2», σε εικόνα του Μεγάλου Αρχιερέως πάνω σε μουσαμά, στο παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής Χιονιάδων, το έτος 1895. 2. «Πολύκαρπος Α. Αγιογράφος ήλθεν ενταύθα και εργάσθη ιστορήσας τους Ευαγγελιστάς Εν έτη σωτηρίω 1900 Ιουλίου 5», στην εικόνα των Ευαγγελιστών, στο ναό του Αγίου Αθανασίου στο Μονοδένδρι Ζαγορίου. 3. «Εγράφησαν αι παρούσαι εικόναι των εξ κωλωνών τη επιμελεία του επιτροπεύοντος Θεοχάρη Πανταζή 1900 Ιουλίου 17 Χειρ Πολυκάρπου Αναστ. Ζωγράφου Χιοναδίτου», πάνω σε έναν από τους έξι κίονες που υποβαστάζουν τον τρούλο του ίδιου ναού στο Μονοδένδρι.

Τα έργα που άφησε μετά το θάνατό του στο γιο του Αναστάσιο είναι ανυπόγραφα (Ίσως ήταν ένα είδος «στοκ». Θα τα υπέγραφε, σε περίπτωση παραγγελίας, μαζί με την αναγραφή του ονόματος του πελάτη). Αρκετά από αυτά ο Αναστάσιος και η σύζυγός του Ελένη έχουν δωρίσει σε εκκλησίες κυρίως του Δελβινακίου, τόπου διαμονής τους σήμερα. Πρόκειται για τις εξής εικόνες: 1. Του Αγίου Γεωργίου του Δρακοντοκτόνου ζωγραφισμένη μάλιστα πάνω σε τσίγκο, στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου. 2 Του Προφήτη Ηλία στο ναό του Αγίου Κωνσταντίνου. 3. Του Αγίου Νικολάου. 4. Έναν Επιτάφιο και 5. Εικόνα της Αναστάσεως, στο κεντρικό ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου. 6. Εικόνα της Αναστάσεως στον Άγιο Γρηγόριο. 7. Έναν Εσταυρωμένο σε ξύλο, σε εκκλησία του Μονοδενδρίου Ζαγορίου.

Στην κατοχή ακόμη του Αναστασίου Ζωγράφου και των γιων του, Πολύκαρπου και Κωνσταντίνου, βρίσκονται σήμερα: 1. Εικόνα του Χριστού που ευλογεί τα παιδιά. 2. Εικόνα του Άρχοντος Μιχαήλ. 3. Δύο εικόνες του Ιωάννου του Προδρόμου. 4. Εικόνα της Αναστάσεως. 5. Εικόνα του Μεγάλου Αρχιερέως. 6. Εικόνα του Αγίου Νικολάου. 7. Εικόνα της Παναγίας με το βρέφος και 8. Δύο ημιτελείς εικόνες, του Αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρα του εξ Ιωαννίνων και της Δευτέρας Παρουσίας και 9. Ένας Επιτάφιος.

Τα χρόνια της Κατοχής, προς τη δύση της ζωής του σήμαιναν για τον Πολύκαρπο Ζωγράφο οικονομική δυσπραγία, αφού οι παραγγελίες από τα χωριά ήταν λιγοστές και η αμοιβή κυρίως σε είδος, στο δυσεύρετο σιτάρι.

Πέθανε στις 10 Ιουλίου 1953 σε ηλικία 79 χρονών, στους Χιονιάδες, αφού βασανίστηκε από τον καρκίνο.

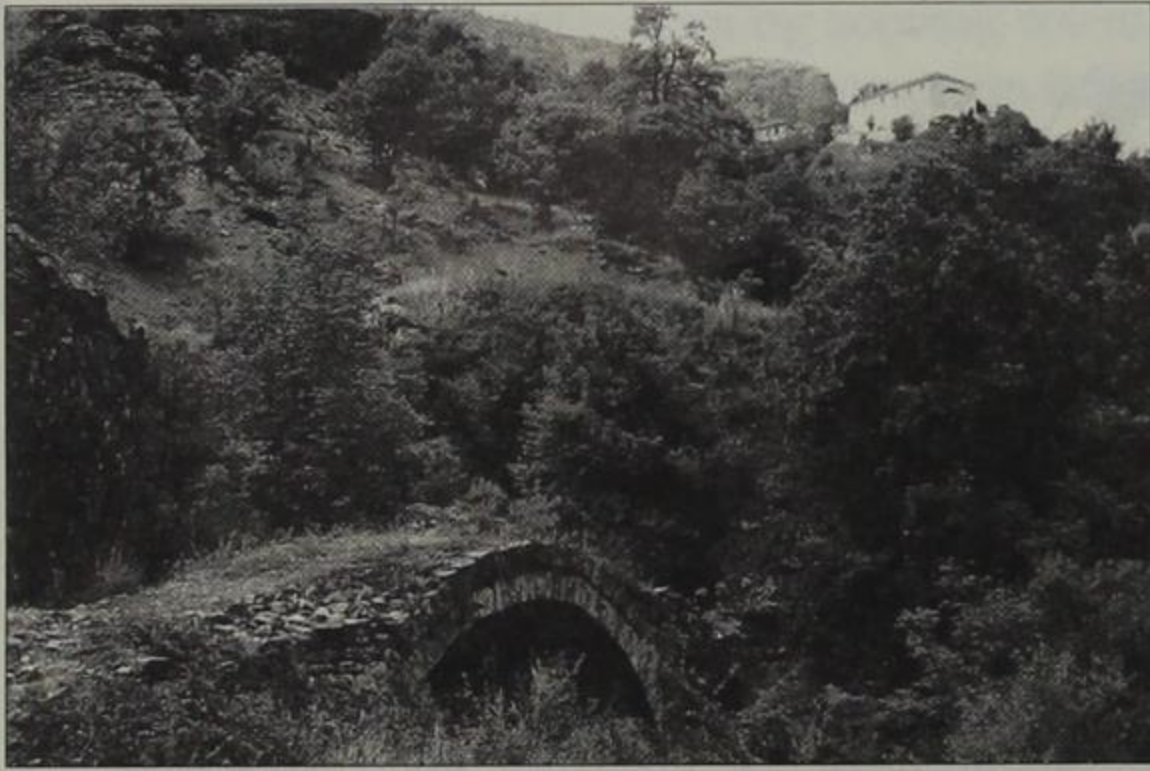
Δύο χρόνια πριν από το θάνατό του συνέταξε ιδιόχειρη διαθήκη, με την οποία άφηνε κληρονόμο του το γιο του Αναστάσιο».

Αργύρης Πετρονώτης

Αρχιτέκτων, καθηγητής Α.Π. Θεσσαλονίκης

Γεφύρι στο «Παρασπόρι» Χιονιάδων

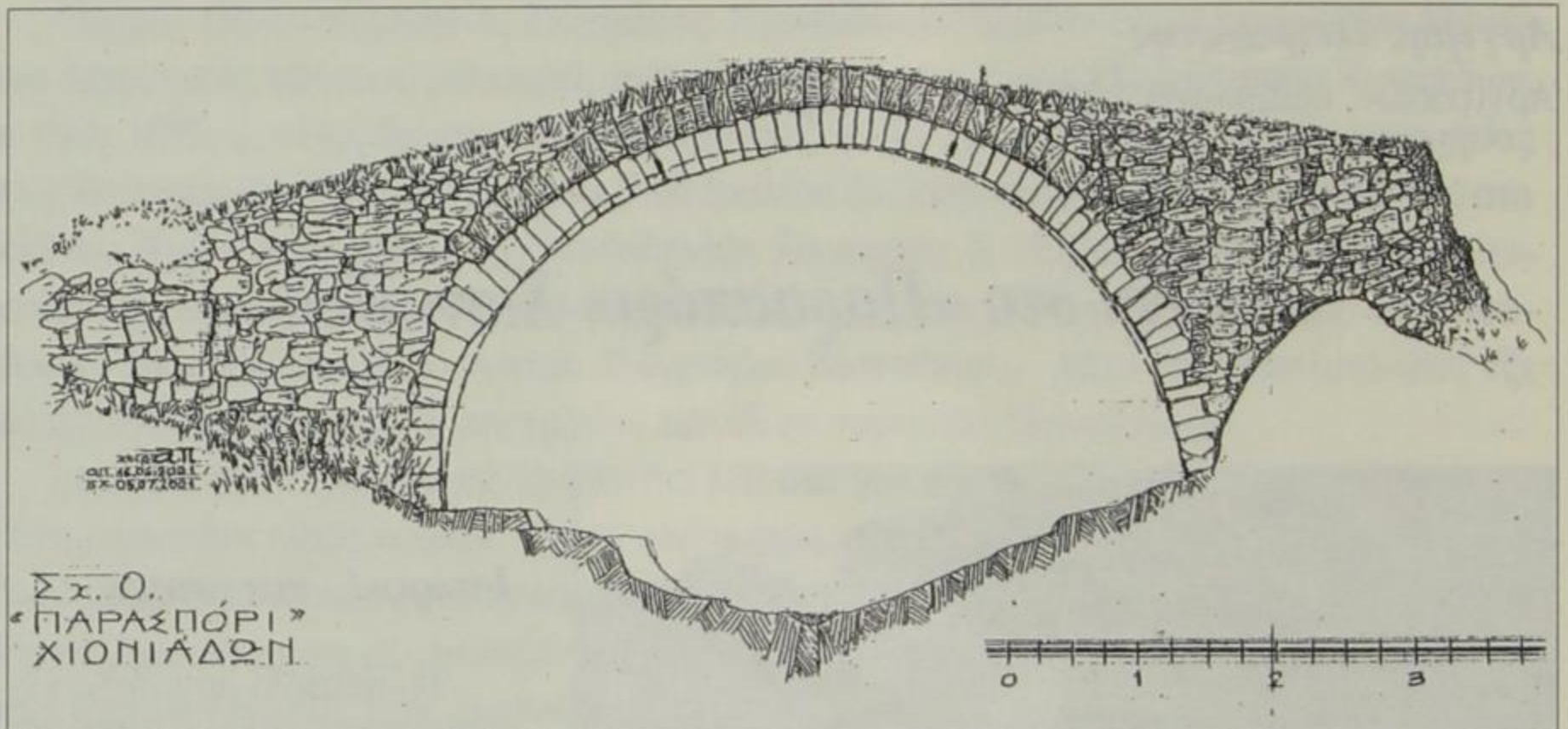

Ιστορικό - κατάσταση

Το πέτρινο μονότοξο γεφύρι «Παρασπόρι» (Σχ. Ο) πριν από τους Χιονιάδες Κόνιτσας στον επαρχιακό δρόμο προς Πληκάτι κτίστηκε σύμφωνα με την παράδοση «στα 1800» (ή στα επόμενα χρόνια) «από τον Πυρσογιαννίτη μάστορα Παπαϊωάννου» (όνομα πραγματικά υπαρκτό εκεί υπό τη μορφή Παπαγιάννης): η παράδοση καταγράφεται σε αδημοσίευτο χειρόγραφο στην κατοχή του δάσκαλου, προέδρου των Χιονιάδων και ζωγράφου* Ευριπίδη Ζωγράφου (γεν. 1932): πρόκειται για σημειώσεις του ζωγράφου πατέρα του δασκάλου Στέφανου Πολύκαρπου Ζωγράφου (1906-1992), Χιονιαδίτη βέβαια, που συνέγραψε το 1962 για έργα και μνημεία των Χιονιάδων, όπως του τα εξιστόρησε ο υπέργηρος – τότε 90 ετών – Χιονιαδίτης ξυλουργός Κωνσταντίνος Ιωάνν. Μάτσος (1872-1964): αυτά σύμφωνα με το Βασίλη Παπαγεωργίου, ο οποίος αντλεί από αντίγραφο του χιονιαδίτικου χειρογράφου, που φυλάσσεται στο Αρχείο Μουσείου Μαστόρων της Πέτρας στην Πυρσόγιαννη. Ωστόσο γνωρίζουμε ότι προς το αναφερόμενο πρόσωπο, η παράδοση τον συγχέει με τον χορηγό που έφτιαξε τη γέφυρα, Δημήτριο Παπαϊωάννου, σύμφωνα με τον αξιόπιστο Ι. Λαμπρίδη (βλ. το βιβλίο του: Αγαθοεργήματα τόμος Β' σελ. 187) με δαπάνη 15 οθωμανικών λιρών.

Παπαϊωάννου» (όνομα πραγματικά υπαρκτό εκεί υπό τη μορφή Παπαγιάννης): η παράδοση καταγράφεται σε αδημοσίευτο χειρόγραφο στην κατοχή του δάσκαλου, προέδρου των Χιονιάδων και ζωγράφου* Ευριπίδη Ζωγράφου (γεν. 1932): πρόκειται για σημειώσεις του ζωγράφου πατέρα του δασκάλου Στέφανου Πολύκαρπου Ζωγράφου (1906-1992), Χιονιαδίτη βέβαια, που συνέγραψε το 1962 για έργα και μνημεία των Χιονιάδων, όπως του τα εξιστόρησε ο υπέργηρος – τότε 90 ετών – Χιονιαδίτης ξυλουργός Κωνσταντίνος Ιωάνν. Μάτσος (1872-1964): αυτά σύμφωνα με το Βασίλη Παπαγεωργίου, ο οποίος αντλεί από αντίγραφο του χιονιαδίτικου χειρογράφου, που φυλάσσεται στο Αρχείο Μουσείου Μαστόρων της Πέτρας στην Πυρσόγιαννη. Ωστόσο γνωρίζουμε ότι προς το αναφερόμενο πρόσωπο, η παράδοση τον συγχέει με τον χορηγό που έφτιαξε τη γέφυρα, Δημήτριο Παπαϊωάννου, σύμφωνα με τον αξιόπιστο Ι. Λαμπρίδη (βλ. το βιβλίο του: Αγαθοεργήματα τόμος Β' σελ. 187) με δαπάνη 15 οθωμανικών λιρών.

* Πρόκειται προφανώς για λανθασμένη πληροφόρηση. Ο Ευριπίδης και ο Στέφανος Ζωγράφος ήταν μόνο δάσκαλοι (Σ.Ε.).

Ήδη από τα 1910 – 1920 η κοίτη του ρέματος (του «λάκκου»), που γεφύρωνε το «Παρασπόρι», έχει παραμερίσει, κατακλύζοντας και κατασκάπτοντας σε βάθος την παρακείμενη αριστερά (ως προς την ροή) του περιοχή, μέρος της «Σο(υ)ρβιάς», ιδιοκτησίας της Ελένης Παπακώστα, γιαγιάς του Αθανάσιου Ηλία Λιάτση (1926 -), Χιονιαδίτη: έτσι η παλιά καμάρα ξέπεσε κι έγινε «ξερογέφυρο». Τη δε νέα βαθύτερη κοίτη που δημιουργήθηκε διαβαίνουν –σε συνδυασμό με το «ξερογέφυρο»– πάνω από ένα συμπληρωματικό ξυλογέφυρο. Έχει κι αυτό την ιστορία του καθώς ξαναφτιάχνονταν, όταν χάλαγε, όπως σε μια φουρτούνα της δεκαετίας του '40 (θυμάται ο Ευριπίδης Ζωγράφος), έως ότου κι αυτό εγκαταλείφθηκε γύρω στα 1950, μην έχοντας πια αφήσει ίχνη σήμερα. Ίχνη στην περιοχή υπάρχουν από το παλιό καλντερίμι προς τον υπερκείμενο Άγιο Νικόλα, την παλαιότερη εκκλησία του χωριού, που βρισκόταν τότε εδώ στην περιφέρεια «Παρασπόρι», ακριβέστερα στη θέση «Παλιόσπιτα», πράγματι με κατάλοιπα παλαιών σπιτιών του αρχαιότερου εκείνου χωριού των Χιονιάδων.

Κατάσταση (σχέδιο Ο)

Το γεφύρι είναι μέτριων διαστάσεων. Το συνολικό του μήκος μετρημένο από άκρη σε άκρη των πτερυγότοιχών του, θα έφτανε τουλάχιστον τα $10 \frac{1}{2}$ μ. το δε άνοιγμα του τόξου του τείνει στα 5,50μ., Ως προς το τελευταίο σημειώνεται ότι οι γενέσεις του δεν βρίσκονται στην ίδια στάθμη, με διαφορά 0,20μ. Η κτισμένη κάμαρα παραλλάσσει λίγο από το ιδανικό ημικύκλιο ακτίνας 2,75μ., (ήτοι του μισού του ως άνω ανοίγματος): δηλαδή ενώ ο δεξιός (ως προς τον θεατή από τον ασφαλτόδρομο, ήτοι από τα κατάντη) κλάδος του τόξου εν γένει συμπίπτει με το ιδανικό τεταρτοκύκλιο, ο αριστερός κλάδος κα-

ταπίπτει από την ιδεατή γραμμή βαθμιαία με μέγιστο $0,12\frac{1}{2}$ μ. γύρω στη γωνία των 68° από το κέντρο και ανακύπτει τελικά ισόποσα ($0,12\frac{1}{2}$ μ.) πέρα από τις γενέσεις, έτσι τείνοντας ο αριστερός αυτός κλάδος να μοιάζει σαν να ανήκε σε χαμηλωμένο (έστω ελαφρά) τόξο.

Το εσωράχιο της καμάρας στο πιο ψηλό σημείο του (στο κάτω μέρος του «κλειδιού») υψώνεται $2,58$ μ. από την υψηλότερη ευρισκόμενη (δεξιά ως προς τον θεώμενο) γένεση, προστιθέμενου σ' αυτό το ύψος 1 μ. και πλέον (περίπου $1,05$ μ.) εως το χαμηλότερο σημείο της νεροφαγιάς της παλαιάς κοίτης. Το πάχος της καμάρας (και του όλου γεφυριού, καθώς εδώ δεν υπερυψώνεται της κορυφής του το υπάρχον λιθόστρωτο κατάστρωμά του), στη θέση δηλαδή του κλειδιού, μετριέται $0,56$ μ.: ήτοι όσο αθροίζονται σε ύψος τα μέτωπα («στεφάνια») δύο τόξων, του κάτω πλήρους και κύριου (που αναφέραμε) με διάσταση $0,30$ μ. και ενός επικαθήμενου βοηθητικού $0,26$ μ.. Το τελευταίο αναπτύσσεται σε μήκος $4,40$ μ. όχι εντελώς συμμετρικά, ξεκινώντας αριστερά από γωνία 46° ως προς το κέντρο και ύψος $2,10$ μ. από τη μέση στάθμη των γενέσεων και καταλήγοντας δεξιά αντίστοιχα σε 52° και $2,20$ μ. Η κατασκευή αυτού του υπερκείμενου μερικού τόξου δεν είναι ανωφελής, αλλά ιδίως θα ήταν εξαιρετικά επωφελής, εάν επιμηκυνόταν τόσο, ώστε τα άκρα του να κατέρχονταν κάτω από το ύψος των $0,87\frac{1}{2}$ μ., μετρούμενο πάνω από ύψος των γενέσεων, δηλαδή το $\frac{1}{3}$ της καμάρας, όπου βρίσκεται ένα επικίνδυνο σημείο τσακίσματος της καμάρας –όπως υποστηρίζει ο έμπειρος συνάδελφος Αντώνης Γαλερίδης Πολιτικός Μηχανικός, Λάρισα.

Στο κάτω, πλήρες και κύριο τόξο, εκατέρωθεν του κλειδιού ($1,15$ απ' αυτό αριστερά και $1,08$ μ. δεξιά, ήτοι αντίστοιχα σε γωνίες 68° & 72° από το κέντρο του τόξου) διακρίνονται κατάλοιπα από διαμπερείς (σε όλο το πλάτος της γέφυρας δια μέσου αρμών θολιτών («καμαρολιθιών») σιδερένιους ελκυστήρες/συνδετήρες του αντισεισμικού συστήματος, που οι παλιοί μαστόροι ονόμαζαν «άρπιζες». Έχουν διασωθεί οι προβαλλόμενες κατά $0,09$ μ. άκρες των συνδετήρων, που ήταν λάμες πλάτους περ. $0,05$ μ., πάχους σχεδόν $0,01$ μ., διάτρητες με στενόμακρες τρύπες $0,02 \times 0,04 \frac{1}{2}$ μ. Στις τρύπες αυτές σφήνωσαν κάθετες μεταλλικές αγκυρώσεις οι κατ' εξοχήν ονομαζόμενες «άρπιζες».

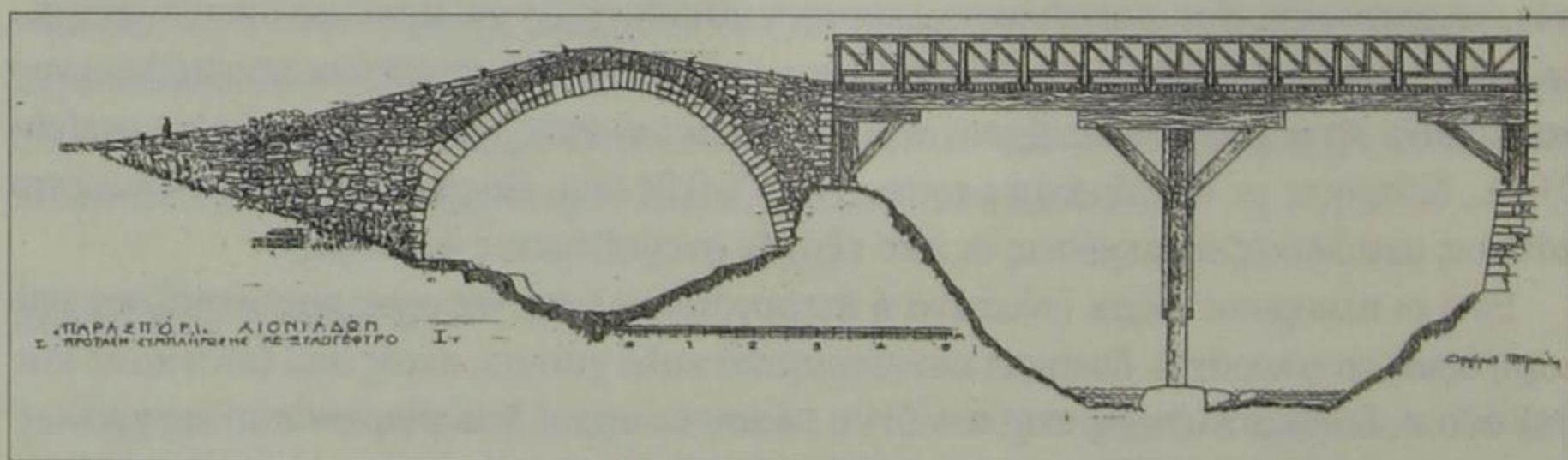
Ενώ οι πλευρικοί τοίχοι (τύμπανα ή περυγότοιχοι) της γέφυρας παρουσιάζουν χαλαρή δομή, το εσωράχιο διατηρεί ικανοποιητικά καλό χτίσιμο, εκτός από ζώνη κάτω και στα δύο ποδαρικά πλάτους περίπου $2\frac{1}{2}$ μ., όπου οι αρμοί ξεπλύθηκαν από τις χρόνιες ορμητικές πλημμύρες. Σημειώνεται ότι χαμηλά στην ίδια ζώνη του εσωράχιου (στα $0,75$ μ. από την κατάληξη του τόξου αριστερά ως προς τον θεώμενο, και $0,55$ μ. απέναντι πάντως στην ίδια στάθμη!) ανοίγονται από 5 (2 ακραίες τετράγωνες 15×15 εκ. & 3 ενδιάμεσες 10 εκ. στρογγυλές) «σκαλότρουπες», ήτοι δοκοθήκες σκαλωσιάς. Μαρτυρούν ότι εκεί μπήκανε της τελευταίας τα κύρια οριζόντια δοκάρια και πάνω τους στηρίχθηκε το καλούπι της γέφυρας στη διάρκεια της κατασκευής. (Αυτό σημαίνει ότι το καλούπι

αγκυρώθηκε/στηρίχθηκε στα ποδαρικά, και όχι σε στύλους που πάτησαν στην κοίτη). Στην εξωτερική πέτρα της ακραίας ορθογώνιας «σκαλότρουπας», προς τα ανάντη του δεξιού ως προς το θεωμένου από τον ασφαλτόδρομο ποδαρικού (αυτού δηλαδή προς τους Χιονιάδες) εμφανίζονται στους οριζόντιους αρμούς σαν σφήνες μεταχειρισμένα γαϊδουροπέταλα πρόκειται προφανώς για προσπάθεια σταθεροποίησης της δομής σε μεταγενέστερα χρόνια. Το κανονικό πλάτος της καμάρας μετριέται άνετα στο εσωράχιο της σταθερά 2,70μ., ενώ πάνω στο κατάστρωμα της 2,78 μ., που είναι ξεχειλωμένο, καθώς μερικές πέτρες, ιδίως προς τα ανάντη της κορυφής είναι χαλαρωμένες (και άλλες πεσμένες).

Το κατάστρωμα δεν έχει στηθαία (ούτε φαίνονται ίχνη που να δείχνουν ότι κάποτε υπήρχαν), και δεν είναι οριζόντιο, καθώς το λιθόστρωτό του συμπίπτει στην κορυφή με το εξωράχιο της καμάρας και μετά καταπίπτει προς στις άκρες και δεξιά (ως προς τον θεώμενο) που οδηγούσε στους Χιονιάδες διατηρείται σε μήκος περίπου 4½ μ., με κλίση 12½%, στο δε αντίθετο αντίστοιχα σε μήκος 5½ μ. και κλίση 22%. Το λιθόστρωτο αυτό κατάστρωμα διατηρείται σχετικά πλήρες, σε συνολικό μήκος περί τα 10μ. και πλάτος που τείνει στα 2,70μ.

Τέλος αξ σημειωθεί ως προς την υπάρχουσα κατάσταση ότι η νεώτερη (σημερινή) κοίτη άνοιξε «λάκκο» πλάτους περ. 11μ. στη στάθμη της κορυφής της καμάρας & βάθους απ' αυτήν περίπου 5,70 μ.

ΣΗΜ.: Η αυτοψία, αποτύπωση, φωτογράφιση & βασική μελέτη έγινε το Σάββατο 16 Ιουνίου 2001 με την πολύτιμη συνεργασία του μάστορο-Γιάννη Περώνη (1924-) Πυρσογιαννίτη. Οι μετρήσεις έγιναν με συμβατικά όργανα (ζύγι, αλφάδι, μέτρα, κ.α.) ανταποκρινόμενες σε ικανοποιητικές προσεγγίσεις.

Σχέδιο πρότασης I.

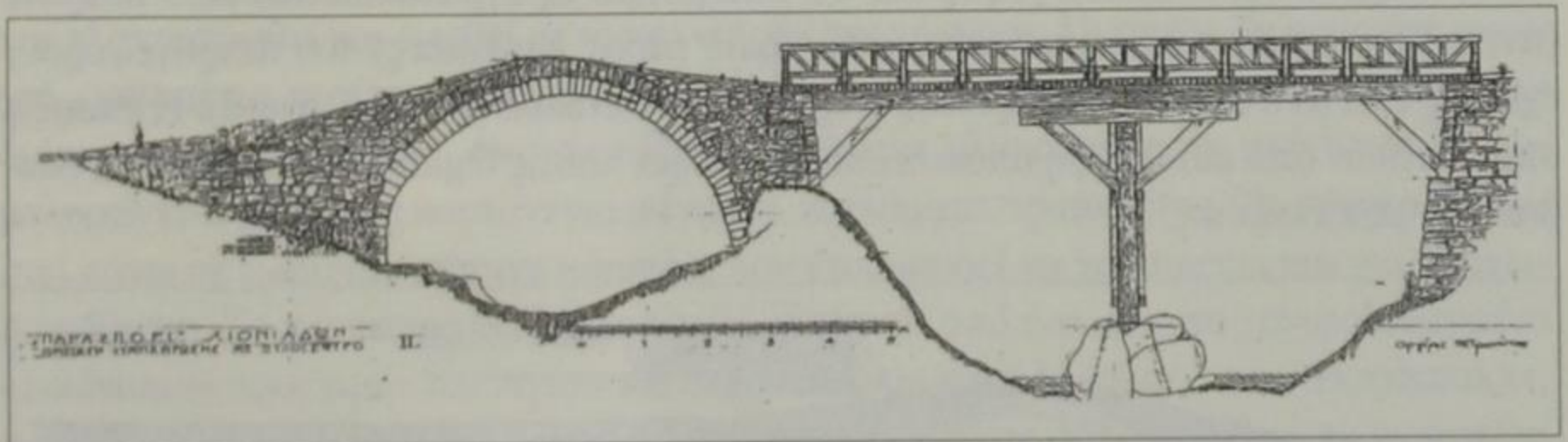
Συντήρηση-αποκατάσταση

Σ υ ν τ ή ρ η σ η: Οι πτερυγότοιχοι να συντηρηθούν ιδίως η προς τα κατάντη όψη του

αριστερού (ως προς τον θεώμενο) ποδαρικού: ο εκεί τοίχος προϋποθέτει προηγούμενη μερική κατεδάφιση και προσθήκη προς την απόληξή του. Συμπλήρωση χρειάζεται το δεύτερο επικείμενο τόξο προς τα ανάντη σε μήκος 1,20μ., καθώς και γειτονικό λιθόστρωτο του καταστρώματος σε έκταση 0,80X3,00μ. Μικροσυμπληρώσεις και αρμολοί σε βάθος είναι αναγκαίο σε ολόκληρο το κατάστρωμα επιφανείας 10,00 X 2,70μ. Το εσωράχιο της καμάρας θέλει διακριτικό αρμολόγημα στις προαναφερθείσες ζώνες πλάτους 2½ μ. στα ποδαρικά, και προληπτική στερέωση στην έδραση των τελευταίων. Να συμπληρωθεί με τις 4 «άρπιζες» μήκους 0,50μ. κάθε μία.

Αποκατάσταση: Απαιτούνται δύο κύρια και αλληλένδετα μέτρα για την αποκατάσταση της αρχικής λειτουργίας: α) στροφή μάλλον μέρους, παρά του συνολικού ρεύματος νερού προς την παλαιά κοίτη κάτω από το πετρογέφυρο και β) αποκατάσταση του παλαιού ξυλογέφυρου πάνω από τη σημερινή κοίτη μήκους περίπου 11μ. με ενδιάμεση στήριξη (ως τα σχέδια I-IV). Στην προέκταση του τελευταίου θ' αποκατασταθεί λιθόστρωτο (καλντερίμι) μήκους περ. 13 μ. παρόμοιο δε δμετρο θα στρωθεί και από το άλλο μέρος της πετρογέφυρας.

Μελέτη ξυλογέφυρου. Υποβάλλονται τέσσερις προτάσεις συμπλήρωσης του παλαιού πετρογέφυρου με ξύλινη γέφυρα (I, II, III, IV).

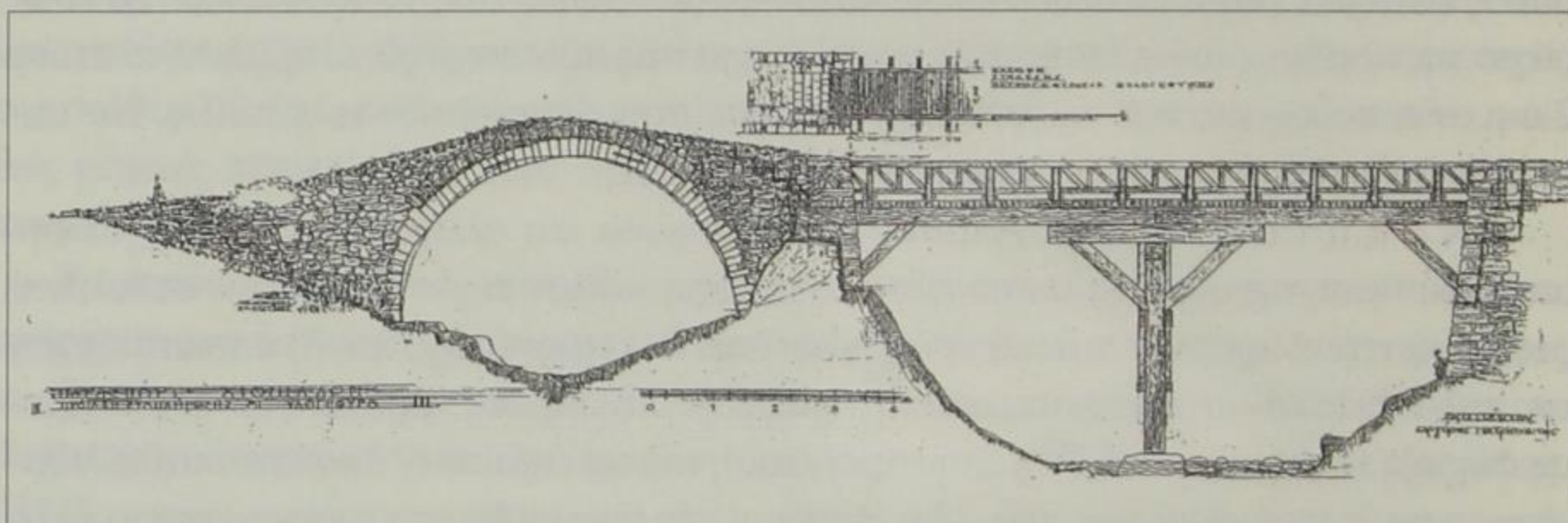
Σχέδιο πρότασης II.

I. (Βλέπε σχέδιο πρότασης I). Από καιρό είχα προϊδεαστεί για την κατασκευή μιας επιβλητικής ξύλινης γέφυρας. Βασική ιδέα ήταν η όλη ξύλινη δομή να έχει αυτάρκεια: δηλαδή εκτός από το απαραίτητο μεσαίο στήριγμα, σχεδίασα και στις δύο άκρες ξύλινους στύλους. Ομολογώ, ότι καθώς σήμερα η ξύλινη γεφυροποιία δεν ασκείται από τους μηχανικούς και ξεχάστηκε, είχα επηρεαστεί από τη μελέτη μου για την αναπαράσταση της μεγάλης ξύλινης γέφυρας, έργο του 1930, στον Αώο, ανάμεσα στο Παλιοσέλι και Βρυσοχώρι (που πυρπολήθηκε το 1940 για να μην περάσουν οι Ιταλοί της μεραρχίας «Τζούλια»).

II. (Βλ. σχέδιο πρότασης II). Η αποτύπωση του ίδιου του γεφυριού «Παρασπόρι»

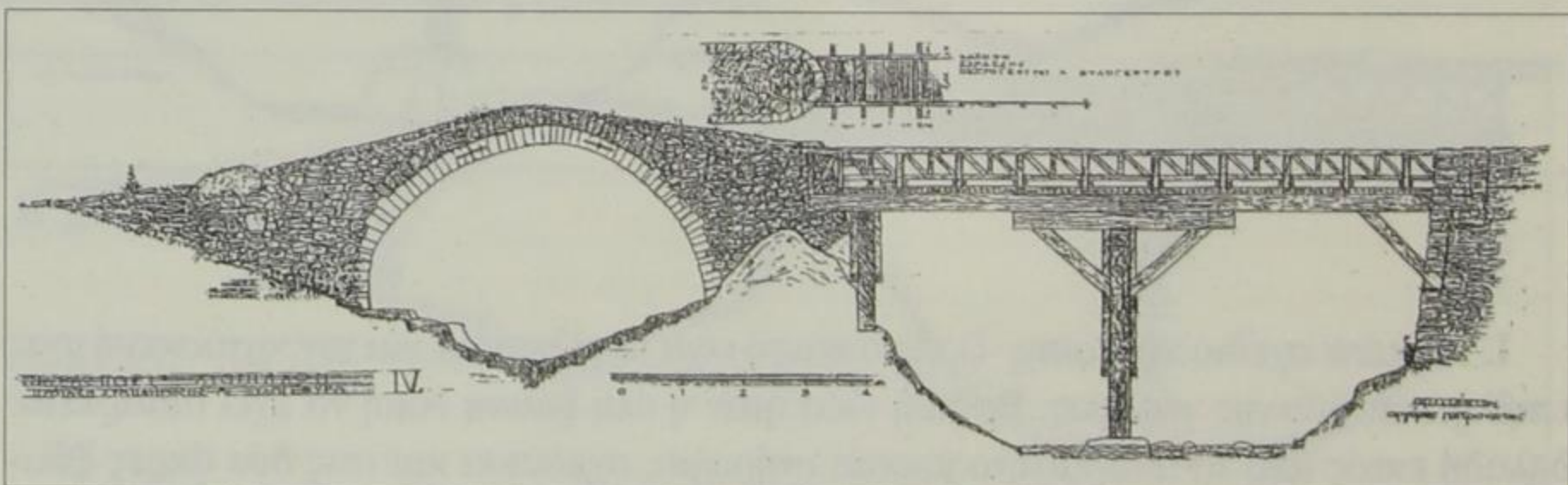
και η επιτόπια μελέτη μου επέβαλαν δεύτερες σκέψεις για την επιλογή μιας κατασκευής λιγότερο αυθυπόστατης και περισσότερο εξαρτημένης από το υπάρχον πετρογέφυρο.

III. (Βλ. σχέδιο πρότασης III). Η εντατική εργασία εργαστηρίου με οδήγησε στη λύση αυτή, που υποτάσσεται τα μέγιστα στο πετρογέφυρο, και το αναδεικνύει περισσότερο.

Σχέδιο πρότασης III.

Η λύση συνίσταται στον υποβιβασμό του καταστρώματος της ξυλογέφυρας εν σχέσει με το λιθόστρωτο του παλαιού γεφυριού. Το κατέβασμα πραγματοποιείται με 5 πέτρινα (άνετα) σκαλοπάτια ενσωματωμένα στην άκρη (προς Χιονιάδες) του πετρογέφυρου, έχοντας έτσι αντί στηθαίων πέτρινους τοίχους (που διευκολύνει ψυχολογικά). Η ύπαρξη σκαλοπατιών από μια άποψη αποτελεί πλεονέκτημα καθώς δημιουργεί εμπόδιο να διαβαίνουν μοτοσικλέτες.

Σχέδιο πρότασης IV.

IV. (Βλ. σχ. IV). Στις παραπάνω τρεις λύσεις γίνεται επέμβαση στο πετρογέφυρο, αφού τροποποιείται, έστω εν μέρει, μια άκρη του, και λαξεύεται μέρος από το βραχώδες υπόβαθρό του.

Αυτά αντίκεινται α) στη Χάρτα της Βενετίας (1964) περί προστασίας της παγκό-

σμιας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, β) στη διακήρυξη του Αμστερνταμ (1975) που διευρύνει τον σεβασμό και προς τα μικρότερα ευρωπαϊκά αρχιτεκτονήματα σε συνδυασμό με το φυσικό περιβάλλον τους και την τεχνολογία που τα συνοδεύει (όπως τα γεφύρια) και γ) τη Σύμβαση της Γρανάδας (1985), που υπογραμμίζει το αλληλένδετο αρχιτεκτονικών μνημείων – οικιστικών συνόλων – φυσικού περιβάλλοντος – ιστορικών τόπων. Έτσι εξεπόνησα (σεβόμενος τις παραπάνω αρχές) την 4η λύση σε συνδυασμό με την προηγούμενη 3η λύση.

Ομολογώ ότι βρίσκομαι στο δίλημμα: Να πραγματοποιήσουμε την 4η λύση δίνοντας ο «Δήμος Μαστροχωριών» παράδειγμα αυστηρής προσήλωσης στους κανόνες αναστήλωσης ή ν'ακολουθήσουμε την αισθητικότερη 3η, που διευκολύνει το πέρασμα και στον μη έμπειρο διαβάτη, λύση (την 3η) που τελικά προτιμώ.

Εξωραϊσμός και αξιοποίηση

Το πλάτωμα που υπάρχει στον κοίλο χώρο ανάμεσα στη στροφή του ασφαλτόδρομου και στην πλαγιά του βουνού, (δηλαδή αριστερά του πετρογέφυρου, όπως το πρωτοβλέπουμε προερχόμενοι από τη Βούρμπιανη) προσφέρεται για την οργάνωση εκεί ενός συμπλέγματος αναπαυτηρίου και μικρού πολιτιστικού κόμβου. Κατ' αρχήν θα ισοπεδωθεί και πλακοστρωθεί και ενωθεί με το καλντερίμι της γέφυρας. Πυρήνας θα είναι ένα ανοιχτό, ορθογώνιο περίπτερο με 4 γωνιαίους πέτρινους αδρά κτισμένους στύλους και ενδιάμεσους από καστανιά. Θα σκεπάζεται με ξύλινη πλακοσκεπάστη στέγη και θα συμπληρώνεται με ξύλινα καστανένια κάγκελα, καθίσματα, τραπεζάκια. Το σύνολο θα κτιστεί πάνω σε τρίβαθμη πέτρινη κρηπίδα, που έτσι μπορεί να χρησιμεύει και για πρόχειρο κάθισμα. Το περίπτερο θα δορυφορείται αφ' ενός από ένα πέτρινο χοντρολαξευμένο «εικόνισμα» προς τιμήν του Αγίου του υπερκείμενου ναού Νικολάου στο «Παρασπόρι», αφ' ετέρου από θολωτή ροοκρήνη με βαθύ αψίδωμα, πάνω στο οποίο θα τοιχογραφηθεί κοσμική ή εκκλησιαστική παράσταση, αντιπροσωπευτικής της παλιάς Χιονιαδίτικης τέχνης. Ένα – δύο πλατάνια κι άλλα αυτοφυή ντόπια δέντρα θα φυτευθούν να χαρίζουν τη σκιά τους. Θα τοποθετηθεί μεγάλη αμφιπρόσωπη πινακίδα με τοπογραφικό της περιοχής και στην άλλη όψη της με βραχύ χρονικό για τους Χιονιάδες, με σκοπό να διαφωτίζονται οι επισκέπτες. Τώρα εάν θέλετε στις γωνίες των πινακίδων να υπάρχει έστω μικρογράμματο καλομεταφρασμένο το κείμενό τους σε μια γνωστή ευρωπαϊκή γλώσσα, η εμβέλειά τους και η βοήθεια σε μη ελληνόφωνους βέβαια θα είναι σημαντική. Να στηθεί μια μικρότερη πινακίδα κοντά στο πετρογέφυρο του τύπου της αρχαιολογικής υπηρεσίας καφέ χρώματος με χρυσά γράμματα και την επιγραφή «Γεφύρι στο Παρασπόρι». Ένα – δύο μικρά δοχεία απορριμμάτων, τοποθετημένα μέσα σε αδρά χτισμένα πέτρινα κελύφη.

Βασίλης Σκούρτης

Από Αϊ-Γιώργη σε Αϊ-Δημήτρη Το ανέβασμα των βλάχων στους Χιονιάδες

Οι Τσατσαίοι, μπροστά σε βλάχικη καλύβα.

Ο Αϊ-Γιώργης και ο Αϊ-Δημήτρης, οι δύο καβαλάρηδες άγιοι, ήταν αυτοί που σηματοδοτούσαν την άνοδο και την κάθοδο των βλάχων από τα βουνά.

Περιστατικά και συνήθειες των βλάχων από αυτό το οδοιπορικό ανάμεσα στα βουνά και τα χειμαδιά θα παραθέσουμε σ' αυτό το κείμενο από τη διήγηση της Μαρίας Μπέζα-Τσάτσα, συζύγου του Κωνσταντίνου Τσάτσα,

της οποίας η οικογένεια ανέβαινε από τις αρχές του αιώνα που πέρασε, στα βουνά των Χιονιάδων. Η συζήτηση έγινε στην οικία της, στο Ασπροκλήσι Θεσπρωτίας, τον Αύγουστο του 2001.

Τα Παλιόραγκα, οι Πύργοι και το Φανάρι ήταν τοποθεσίες που πρόσφεραν πλούσιο χορτάρι, για να περάσουν άνετα τα ζώα τους καλοκαιρινούς μήνες. Ήταν οι εποχές που οι βλάχοι ακολουθούσαν τις ανάγκες των ζώων για τροφή, και ανέβαιναν στα βουνά με τα πόδια παίρνοντας μέρος σ' ένα ταξίδι που ήταν για ανθρώπους ζυμωμένους με τη φύση, γεμάτους τόλμη, θάρρος και περηφάνεια.

Σήμερα τα ζώα υπακούνε στις ανάγκες των σύγχρονων βλάχων και μεταφέρονται με φορτηγά ή καθηλώνονται στους κάμπους με υποκατάστατα τροφής που αυξάνουν την παραγωγή.

Εκείνες τις εποχές σαν πλησίαζε ο Αϊ-Γιώργης μια παράξενη νευρικήτητα κυρίευε τους βλάχους στα χειμαδιά. Όλοι ετοιμάζονταν για το ανέβασμα στα βουνά.

Τα απαραίτητα έπρεπε να είναι έτοιμα οπωσδήποτε, ώστε το αργότερο την πρώτη Μάη να γίνει το ξεκίνημα.

Και εκείνη τη μέρα ήταν μια πανδαισία, ο ήχος από τα κυπριά και τα κουδούνια, τα επίμονα σφυρίγματα των τσοπάνηδων έδιναν ένα άλλο χρώμα στην ανοιξιιάτικη εκείνη μέρα. Οι γυναίκες, οι γριές και τα παιδιά με τα μουλάρια και τα άλογα φορτωμένα με όλα τα χρειαζούμενα έφευγαν γρηγορότερα για να κόψουν δρόμο. Μπροστά μια γυναίκα, συνήθως η νεότερη νύφη, έσερνε τη φοράδα και τ' άλλα ζώα ήταν κανταριασμένα ξοπίσω.

Τα μικρά τα παιδιά τα 'βαζαν ανάμεσα στα φορτώματα, ενώ τα μωρά τα 'σερναν οι μάνες φορτωμένα στις σαρμανίτσες. Την ασφάλειά τους κατά το ανέβασμα στα βουνά, εκείνες τις μακρινές εποχές, οι βλάχοι την εξασφάλιζαν με τους δικούς τους οπλαρχηγούς βλάχους, που έλεγχαν τα περάσματα. Ένας απ' αυτούς ήταν και ο Τσόμας (Θωμάς) Τσάτσας, που ήταν ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων. Ο θάνατός του στα μέρη της Θεσσαλίας έγινε τραγούδι απ' τους ανθρώπους που δεν ήθελαν να πιστέψουν τον άδικο χαμό αυτού του παλικαριού.

Το δρομολόγιο που ακολουθούσαν οι Τσατσαίοι ήταν Φιλιάτες, Κεραμίτσα, Σκάλα, Ραβάνι, Τύργια, Βουτσαρά, Παρακάλαμος, Καλπάκι, Κόνιτσα, Χιονιάδες.

Κάθε απόγευμα στο δρόμο κάνανε την απαραίτητη στάση, φτιάχνανε στρούγκες και ένα πρόχειρο τσαντήρι, για να περάσουν το βράδυ. Άρμεγαν, έπηζαν το τυρί, το έβαζαν

στις τσαντήλες και το πουλούσαν στα χωριά που βρισκόντουσαν στο δρόμο τους. Μετά από ένα κουραστικό ταξίδι είκοσι ημερών θα έφταναν στους Χιονιάδες.

Η οικογένεια των Μπεζαίων κατευθύνονταν στα Παλιόρογκα και των Τσατσαίων προς τους Πύργους.

Εκεί έφτιαχναν στρογγυλές καλύβες με βέργες που κάρφωναν κυκλικά στο έδαφος και τις έδεναν με άλλες που ξεκινούσαν από το κοινό δέσιμο της κορυφής. Ύστερα τις έπλεκαν και τις σκέπαζαν με κλαδί και φτέρες. Για το στρώσιμο του δαπέδου της καλύβας ζύμωναν χώμα και κοπριά αλόγου ρίχνοντας ζεστό νερό, το πατούσαν και έστρωναν το δάπεδο της καλύβας με τη λάσπη που, όταν ξεραινόταν, ήταν ένα ανθεκτικό πάτωμα.

Στα Παλιόρογκα έφτιαχναν καλύβες περίπου δεκαπέντε οικογένειες.

Γέμιζε το σιάδι παιδιά που έτρεχαν εδώ και εκεί και η μόνη τους απασχόληση εκτός

απ' το παιχνίδι ήταν να χτυπούν το ξυνόγαλο ή να βαρούν τα ζώα για άρμεγμα.

Για τα παιδιά πολλές φορές τα καλοκαίρια οι βλάχοι έφτιαχναν μια ξεχωριστή καλύβα και φώναζαν δάσκαλο για να κάνει μαθήματα, μόνο όμως στα αγόρια.

Οι γυναίκες ήταν αυτές που έκαναν τις περισσότερες δουλειές. Δεν είχαν μόνο τη φροντίδα των ζώων και το μαγείρεμα,

Βλαχοπούλες γνέθουν μπροστά στη μεγάλη καλύβα.

Από το βιβλίο της Όλγας Σακαρέλη-Χαντζάρα, «Θροϊσμάτα εποχών».

αλλά και το γνέσιμο του μαλλιού από το κούρεμα των ζώων και την ύφανση με τους αργαλειούς που έστηναν για να φτιάσουν τα προικιά των κοριτσιών τους.

Ο σύζυγος της Μαρίας Τσάτσα, Κώστας Τσάτσας όπως και πολλοί άλλοι βλάχοι εκτός απ' τα ζώα ασχολούνταν και με το εμπόριο, έκανε τον κираτζή και μετέφερε με τα ζώα του εμπορεύματα από τις Φυλιάτες στη Μακεδονία.

Η μικρή αυτή κοινωνία των βλάχων δεν ήταν αποκομμένη από το χωριό.

Κατέβαιναν συχνά στο χωριό, κάθε Κυριακή για εκκλησιασμό καθώς και στις μεγάλες γιορτές του καλοκαιριού (Αϊ-Λια, Αγίας Παρασκευής, Παναγίας).

Έκαναν επισκέψεις στα σπίτια και δένονταν με τα σόγια με κουμπαριές. Πολλές βλάχες γίνονταν αδελφοποιητές με γυναίκες του χωριού, αφού διαβάζονταν πρώτα από τον παπά στην εκκλησία, έδιναν όρκο σταθερής φιλίας και αδελφικής αγάπης.

Αδελφοποιητές ήταν η Μαρία Τσάτσα με τη Λίτσα Τσεπέλη, με τη Λίτσα Δημητριάδη, με τη Μαριγώ, με την Ολυμπία και με τη Λαμπρινή Σακούλη.

Αλλά και οι Χιονιαδίτες ανέβαιναν συχνά στα καλύβια, ειδικά οι γυναίκες που πήγαιναν στα Παλιόρογκα για κλαδί, γύριζαν από τις καλύβες των βλάχων για ένα καφέ, για ξεκούραση και για κουβέντα.

Έτσι γύρω στο 1930 έγινε ένας γάμος στα Παλιόρογκα, παντρεύτηκε ο Χρήστος Τσάτσας, αδελφός του Κώστα Τσάτσα. Ο παπάς είχε ανέβει απ' το χωριό για το μυστήριο και το γλέντι με τα κλαρίνα στα βλάχικα καλύβια καλά κρατούσε, όταν ανέβηκαν για κλαδί οι γυναίκες του χωριού, οι οποίες, αφού φόρτωσαν τα ζώα, τ' άφησαν να γυρίσουν μόνα τους στο χωριό και αυτές κάθισαν στο γαμήλιο γλέντι των βλάχων.

Οι γάμοι λοιπόν γινόταν στις καλύβες των βλάχων, τα βαφτίσια όμως τα έκαναν στην εκκλησία του χωριού. (Η Κατερίνα κόρη του Σπύρου Μίχα βαφτίστηκε απ' το Χαρίση).

Τα παιδιά τους οι βλάχοι τ' αρραβώνιαζαν από βρέφη, τα έταζαν οι συμτέθεροι και αυτός που είχε το αγόρι έδενε το λόγο του με μια λίρα που την έβαζαν στο μέτωπο του κοριτσιού, στη συνέχεια όταν η κοπέλα μεγάλωνε ακολουθούσαν κι άλλα δώρα, όπως ποδιές κεντημένες και μαντίλια.

Οι βλάχοι φορούσαν μπουραζάνες – κιλότες και φουστανέλες με τσαρούχια, οι γυναίκες φόρεμα δεμένο πίσω, συγκούνι, ποδιά κεντημένη και μαντίλι.

Η κ. Μαρία Τσάτσα θυμάται και αρκετά ονόματα βλάχων που έκαναν με ζώα στα Χιονιαδίτικα βουνά όπως τους: Κίτσο Μπέλο, Γιώργη Μπέλο, Κώστα Τόλη, Σπύρο Τόλη, Κίτσο Μπέζα, Νικολάκη Μπέζα, Θεοδωράση Τολίκα, Γιώργη Τσάτσα, Βασίλη Κουτέλη, Τάση Τουλίκα και Σπύρο Γιαννάκη.

Ο νομαδικός αυτός λαός των βλάχων, έφτιασε πλέον μόνιμες κατοικίες και χωριά, σταμάτησε το ανέβασμα στα βουνά με τα πόδια και προτιμά τα φορτηγά κάνοντας ανάμνηση αυτό το γραφικό ταξίδι που σηματοδοτούσε τη ζωή του.

Η άχνα αυτών των ηρωικών ανθρώπων χάθηκε, το άρωμα της εποχής τους εξατμίστηκε. Η ζωή ξεπέρασε όλες αυτές τις συνήθειες και η εξέλιξη τα κατέστησε όλα αυτά παραδοσιακά.

Όμως η εικόνα αυτής της εποχής που πέρασε πρέπει να διασωθεί. Οι νεότεροι δικαιούνται να γνωρίζουν τον τρόπο ζωής των προηγούμενων γενιών.

Στέφανος Ζωγράφος

Χιονιαδίτες έμποροι στην Κόνιτσα, Γιάννινα και Αθήνα

Ο Αλέκος Σκούρτης στο κρεοπωλείο του στην Κόνιτσα (1947 ή '48).

λείας, συνεταιρικά με ειδικό για την ξυλεία Πεκλαρίτην και αργότερα, επειδή οι δουλειές αυτές δεν άφησαν κέρδος αλλά μάλλον ζημιά, τον βλέπουμε να διευθύνει εστιατόριο, πάλιν συνεταιρικά με άλλον Πεκλαρίτην το Νίκο τον Καμπούρη –και μετά το εστιατόριο– που εξάπαντος του άφησε χρήμα, τον συναντούμε νάχει ένα καλό οπωσδήποτε παντοπωλείο και να κάνει δουλειές χρυσές, που αποδίδονται στην εμπειρία του, τὸ ήθος και το ύφος του όπως και στην πράγματι ευγενική του συμπεριφορά. Και μετά το 1950 εγκαθίσταται στην Αθήνα, με παντοπωλείο εντός Αθηνών πρώτα και μετά στην Λυκόβρουση-Αττικής. Τώρα είναι συνταξιούχος ΤΕΒΕ, χαίρεται τη σύνταξή του και είναι χρονών 84 παρακαλώ. Ευχόμαστε και στα εκατό να φθάσει. Από τα δικά μου δεν τα αφαιρεί...

Γράψαμε στο προηγούμενο περιοδικό μας για τους μικρέμπορους Χιονιαδίτες που παρήλασαν μέσα στις Χιονιάδες και υπόσχεση δώσαμε πως θα συνεχίσουμε γράφοντας για μικρεμπόρους και μεγαλεμπόρους Χιονιαδίτες σε Κόνιτσα, Γιάννινα και Αθήνα, πράγμα που με άνεση επιχειρούμε σήμερα αρχίζοντας από την Κόνιτσα.

Εδώ συναντούμε τους: Αλέκον Σκούρτην, Νικόλαον Τζέφον, τους αδελφούς Παπακώστα και το Θωμά Χρήστου.

1) Ο Αλέκος Σκούρτης λίγο διάστημα ασχολείται με το εμπόριο οικοδομήσιμου ξυ-

2) Ο Νίκος ο Τζέφος – πνεύμα οικονομίας, λογικότητας και εργατικότητας με τιποτένια κεφάλαια στις αρχές κάνει χρόνια το μανάβη στην Κόνιτσα, αρχίζοντας από την εποχή του συμμοριτοπολέμου [=του Εμφύλιου ήθελα να γράψω] και τελειώνοντας κατά το 1982 περίπου. Είναι ο μόνος Χιονιαδίτης που πρόκοψε και σταδιοδρόμησε στη Κόνιτσα. Μικρομανάβικο στην αρχή, μεγαλομανάβικο με είδη παντοπωλείου αργότερα, και στο τέλος ιδιοκτήτης του μαγαζιού, κάτοχος μονώροφης οικίας και δύο διαμερισμάτων στην Κόνιτσα και σήμερα μόνος στην Κόνιτσα, αλλά και συνταξιούχος ΤΕΒΕ και αυτός. Τον συγχαίρω μ' όλη μου την καρδιά γιατί άφησε κάποιο όνομα καλό, όνομα δημιουργικού ανθρώπου, μακράν βλέποντος.

3) Οι αδελφοί Παπακώστα, Θανάσης, Χριστόδουλος και Νίκος παρουσιάστηκαν στις αρχές με ένα μεγάλο κατάστημα με υφάσματα μοντέρνων σχεδίων και ειδών παντοπωλείου με κεφάλαιο 400 χιλιάδων δραχμών εκτός των πιστώσεων και δουλειές κάπως καλές στις αρχές, πλην όμως μέσα σε λίγα χρόνια, απειρίας και σπατάλης ένεκεν και άλλων λόγων, γνωστών μου και αγνώστων, έπεσαν έξω, ήτοι εχρεωκόπησαν. Και το αποτέλεσμα ήταν ο Θανάσης να ανοίξει αργότερα εστιατόριο στην Κόνιτσα, και το κράτησε ως το 1987 και τώρα είναι συνταξιούχος ΤΕΒΕ στην Κόνιτσα, ο Χριστόδουλος έφυγε το 1968 για την Αμερική και ο Νίκος, τυχερότερος από τους δύο, έφυγε για την Αθήνα, έμαθε την τέχνη του ελαιοχρωματιστή, σπούδασε τα δυο του κορίτσια, αγόρασε δυο διαμερίσματα, έκαμε καλούς γαμβρούς, καμαρώνει δύο χαριτωμένα εγγονάκια και ευτυχισμένος, συνταξιούχος και αυτός ΙΚΑ σήμερα.

4) Και τελευταίος είναι ο Θωμάς ο Χρήστου. Παρουσιάζεται στην Κόνιτσα κατά το 1948-49 με ένα μικρό παντοπωλείο, συνεταιρικά με τον Κώστα Νάτση από το Ασημοχώρι. Κρατούν το μαγαζί αυτό λίγο διάστημα του χρόνου, δεν αποφέρουν οι δουλειές τους, δεν διαθέτουν κεφάλαια, δεν έχουν καλή διαχείριση και έτσι έρχεται ο χωρισμός και η διάλυση. Ο Θωμάς συναντιέται στο Κεράσοβο Κονίτσης (σήμερα Αγία Παρασκευή) με μεγάλο κατάστημα υφασμάτων και ειδών παντοπωλείου, το κρατεί ως το 1982 περίπου οπότε συνταξιοδοτείται και το κλείνει. Αυτού στην Αγία Παρασκευή μένει, έχτισε ωραίο σπίτι και τα οικονομάει ακόμα, γιατί φτιάχνει εικόνες. Είναι καλός Αγιογράφος και διακοσμητής, μάλιστα δε και από τους καλύτερους.

Και μια και τελειώσαμε με Κόνιτσα, καιρός να πάμε και στα ωραία μας τα Γιάννινα.

Εδώ θα βρούμε Χιονιαδίτες πιο μεγάλους και τρανούς στο εμπόριο από τους των Χιονιάδων και της Κόνιτσας και αυτοί είναι κατά σειράν:

Θωμάς Βούρης, Κων/νος Πρωτόγερος, Στέφανος Πρωτόγερος, Αχιλλέας Πρωτόγερος, Αλβέρτος Πρωτόγερος, Απόστολος Νούσιας, αδελφοί Νούσια – Κώστας και Βασίλειος, Αθανάσιος Λιάτσης και Μάνθος Σακούλης.

1) Ο Θωμάς Βούρης, παιδί του Γιάννη Βούρη, παρουσιάζεται στα Γιάννινα προ του 1920. Έχει μεγάλο κατάστημα – σιδηροχρωματοπωλείο επί της οδού Ανεξαρτησίας. Εί-

ναι γαμβρός του Νιτσιόδη – μεγαλεμπόρου που κατάγεται από το Ζαγόρι. Έχει δυο κοπέλες μορφωμένες, παντρεμένες στην Αθήνα και είχε στα Γιάννινα ωραίο σπίτι επάνω από το σημερινό άλσος των Ιωαννίνων.

Κράτησε το εμπορικό του πολλά χρόνια ίσως και μέχρι το 1970. Πούλησε σπίτι και άλλα ακίνητα που είχε στα Γιάννινα και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Αυτού πάντρεψε τις δυο του κοπέλες και αυτού αναπτύχθηκε.

2) Κων/νος Πρωτόγερος και Στέφανος Πρωτόγερος, πατέρας ο πρώτος και υιός ο δεύτερος. Διευθύνουν για λίγα χρόνια το μεγάλο εμπορικό του Θωμά Βούρη που είναι κουνιάδος του Κώστα Πρωτόγερου. Ο Κώστας έχει γυναίκα την Ελένη αδελφή του Θωμά και κοπέλα του Γιάννη Βούρη. Κλείνει το κατάστημα αυτό και Στέφανος βαδίζει προς Αθήνας. Περί αυτού θα γράψουμε πιο κάτω.

3) Ο Αχιλλέας Πρωτόγερος – παιδί και αυτό του Κώστα Πρωτόγερου, επί χρόνια συνεχή κρατάει κατάστημα – σιδηροχρωματοπωλείο επί της Ανεξαρτησίας και συμπληρώνοντας τα 60 του χρόνια το αφήνει και είναι τώρα συνταξιούχος ΤΕΒΕ.

4) Ο Αλβέρτος Πρωτόγερος, αδελφός Στεφάνου και Αχιλλέα, παιδί του Κώστα και της Ελένης, διατηρεί και σήμερα ακόμη όμοιο κατάστημα πλησίον της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων, καλό λογικό και φρόνιμο παιδί. Οικογενειάρχης εκ των ολίγων.

5) Ο Απόστολος Νούσιας, γαμβρός του Γιάννη Βούρη από την κόρη του Ευδοκία, παρουσιάζεται στα Γιάννινα μετά το 1922, δηλαδή ύστερα από την Μικρασιατική καταστροφή.

Στην αρχή τον συναντώ νάχει ποδήλατα τα οποία νοίκιαζαν νεαροί και έκαμναν βόλτες ανά τους δρόμους των Ιωαννίνων προς άγρην ψαροκέφαλων. Το 1925 έχει μπακάλικο – μικροπαντοπωλείο συνεταιρικά με το Σπύρο Παπαγιώτη από το Γραμμένο της Ζίτσας. Ως εδώ δεν πάνε καλά οι δουλειές των και μετά το 1930 τον βλέπω νάχει ξυλουργικό κατάστημα επί της Ανεξαρτησίας και να κάνει χρυσές δουλειές. Εποχή οικοδομών, οι Γιαννιώτες φανερώνουν το χρήμα τους και χτίζουν, επισκευάζουν και αναπαλαιώνουν.

Τη δουλειά του συνεχίζουν, αγαπημένα πολύ, τα παιδιά του Κώστα και Βασίλης. Έχουν σε ιδιόκτητο κτήμα πολλών οικοπεδικών τεμαχίων, μεγάλες αποθήκες ξυλείας οικοδομήσιμης και οι δουλειές τους συνεχίζονται πάντοτε πλούσιες και κερδοφόρες.

6) Ο Θανάσης Λιάτσης, παιδί του Ηλία Λιάτση και της Βαγγελίτσας – το γένος Νικολάου Παπακώστα του Ιωάννου – αριστογράφου, συναντάται καταστηματάρχης στα Γιάννινα, συνεταιρικά με τον πρώτο του εξάδελφο Θεόφιλο Μαρτσέκη. Η μάνα του Θανάση Βαγγελίτσα, αδελφή της μάνας του Θεόφилου Καλλιόπης. Ήταν παντρεμένη με τον Βασίλη Μαρτσέκη, καταγωγής από την Πυρσόγιαννη, αναπήρου πολέμου.

Το κατάστημά τους στα Γιάννινα, των δύο συνεταιρίων πλούσιο πολύ σε αντιπροσωπείες ζαχαρωδών και πολλών καπνοβιομηχανιών, λειτούργησε προσοδοφόρα πολλά χρό-

νια και απέφερε πλούσιους καρπούς και στους δύο.

Τώρα που σύρονται αυτές οι γραμμές, απεχώρησε κατά το μέσον του 1988 από το κατάστημα ο Θανάσης και διαμένει μόνιμα σε ιδιόκτητο σπίτι του στα Γιάννινα με την οικογένειά του και αυτός ΤΕΒΕ.

και 7) Ο Μάνθος Σακούλης –ο δικός μας και το καλό παιδί, προς όλους συμπαθής και πολύ αγαπητός. Διατηρεί δικό του μαρμαράδικο, ασχολείται με την κατασκευή ωραίων και μοντέρνων τζακιών και ασχολείται επίσης και με πολλές άλλες εργασίες ως πρώτη ύλην έχουσες το μάρμαρο.

Και πάμε για την Αθήνα τώρα, για να γνωρίσουμε τους χονδρέμπορους Χιονιαδίτες που αυτοί είναι: Ο Αριστείδης Βούρης, τα παιδιά του Αριστείδη Απόστολος, Θεόφιλος και Γεώργιος και ο Στέφανος Πρωτόγερος, ανεισιός του Αριστείδη και πρώτος εξάδελφος των παιδιών του Αριστείδη.

1) Ο Αριστείδης Βούρης από μικρός υπάλληλος σε Ξενοδοχείο (χάνι) στην Κορυτσά της Βορείου Ηπείρου, αργότερα υπάλληλος πάλιν στην Άρτα στο θείο του Γιώργη

Όρθιοι από αριστερά: Αναστάσιος Βούρης, Απόστολος Λιάτσης, Γιώργος Βούρης, Κων/ντίνος Πρωτόγερος, Ηλίας Λιάτσης.

Καθιστοί: Αναστασία Αρ. Βούρη, Θεόφιλος Βούρης (πάνω), Απόστολος Βούρης, Νικόλαος Λιάτσης, Σταυρούλα Βούρη. (Γύρω στο 1920).

Η φωτ. ανήκει στο Διομήδη Λιάτση

Μάτσο, αδελφό της μητέρας του και στο τέλος προ του 1925 στον Πειραιά με μεγάλο κατάστημα. Είδη ναυτιλίας, λάδια, σίδερα, χρώματα κ.λπ., μέγας και πολύς ο Αριστείδης, βαρύς και ασήκωτος. Απέκτησε πολύ χρήμα και παρουσιάστηκε με πολλά ακίνητα, ήτοι μεγάλη περιουσία. Απέθανε και αυτός και κράτησαν το κατάστημα τα παιδιά του τα τρία. Απ' αυτά τα παιδιά απέθαναν τα δύο: Γιώργης και Θεόφιλος και έμεινε ο μεγαλύτερος ο Απόστολος που ζει σήμερα και ευτυχεί.

Ο Αριστείδης αν και είχε κάπου 50 χρόνια νά 'ρθει στο χωριό μας, σε συνάντησή μας που έγινε μια χρονιά πριν ταξιδέψει για το άπειρο, κατάλαβα ότι το αγαπούσε και το λάτρευε και δεν έπεσα έξω σ' αυτή μου τη σκέψη, απόδειξη ότι κατά το 1952 περίπου έδωσε 15 χιλιάδες και έγινε η βρύση στο κέντρο του χωριού.

Και ο Απόστολος έδειξε κάποιο ενδιαφέρον για το χωριό που γεννήθηκαν οι γονείς του Αριστείδης και Στασινή, το γένος Νικολάου Λιάτση και έτσι κατά το 1987 έδωσε στην Αδελφότητα Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος» το ποσόν των εκατό χιλιάδων δραχμών για έργα μέσα στο χωριό, όπως και έγινε.

Και φθάνουμε τώρα στον Στέφανο τον Πρωτόγερο.

2) Ο Στέφανος με δίπλωμα δικηγόρου, που ποτέ δεν εξάσκησε αυτό το λειτούργημα, είχε αφοσιωθεί στο εμπόριο και σ' αυτό διέθεσε όλες του τις δυνάμεις πνευματικές και σωματικές. Τον συνάντησα πολλές φορές στην Αθήνα και πάντοτε μέσα στο πλούσιο κατάστημά του ειδών αυτοκινήτου και πώλησης αυτοκινήτων. Ήταν γεννημένος για το εμπόριο και ο ζήλος του εμπορίου τον κατέφαγε. Απέθανε σε ηλικία 60 περίπου ετών, γεννηθείς το έτος 1912 στις Χιονιάδες. Αφήκε δύο τέκνα, ήτοι υιόν και κοπέλα, που συνεχίζουν όπως μαθαίνω την εργασία του πατέρα. Λόγω φιλικών σχέσεών μου με τον εκλιπόντα θα ευχόμουν στα τέκνα του να γίνουν αντάξια του πατρός, να ευτυχίσουν σε τούτη τη ζωή και να μη ξεχάσουν τον τόπο που γεννήθηκε ο πατέρας τους και οι παππούδες ακόμα.

Έτσι τελειώσαμε και αναμένουμε ευμενή και λογική την κρίση σας.

(Το κείμενο αυτό γράφτηκε το 1988)

Τραγούδια του Λαζάρου*

1

Σήμεραν έρχεται ο Χριστός,
 ο επουράνιος θεός,
 εν τη πόλει Βηθανία
 Μάρθα κλαίει και Μαρία
 Λάζαρον τον αδελφόν τους
 και γλυκύ και καρδιακόν τους
 τρεις ημέρας τον θρηνούσαν
 και τον εμοιρολογούσαν.
 Την ημέρα την τετάρτη
 κίνησε ο Χριστός για να' ρθη
 και βγήκε έξω η Μαρία
 έξω από την Βηθανία
 και εμπρός του γονατίζει
 και τους πόδας του φιλεί.
 Εάν εδώ ήσουν Χριστέ μου
 δεν θα πέθνησκ' ο αδελφός μου
 πλην κι εγώ καλώς γνωρίζω
 και καλώτατα ηξεύρω
 ότι δύνασαι κι αν θελήσω
 και νεκρούς να αναστήσεις.
 Λέγε πίστευε Μαρία
 άγωμεν εις τα Μνημεία.
 Μαθηταί και Αποστόλοι

εκεί μαζευτήκαν όλοι.
 Τότε ο Χριστός φωνάζει
 και τον Άδην φοβερίζει,
 Άδη Τάρταρε και χάρε
 Λάζαρον εκ σου θα πάρω.
 Δεύρο έξω Λαζαρέ μου
 φίλε και αγαπητέ μου.
 Και ευθύς από τον Άδη
 τι εξαίσιο σημάδι;
 Λάζαρος απελυτρώθη
 ανεστήθη και σηκώθη,
 ζωντανός σαβανωμένος
 και με τα κηριά ζωμένος.
 Δόξα τω θεώ φωνάζουν
 και τον Λάζαρο ξετάζουν.
 Πες μου Λάζαρε τι είδες
 εις τον Άδην που επήγες;
 Είδα φόβους είδα τρόμους,
 είδα βάσανα και πόνους.
 Φέρτε μου λίγο νεράκι,
 να ξεπλύνω το φαρμάκι.
 Της καρδιάς και των χειλέων
 και μη με ρωτάτε πλέον.

* Το κατέγραψε ο π. Γ. Παΐσιος

2

Καλήν ημέρα σας καλή βραδυνά σας,
καλώς σας ήύραμε την αφεντιά σας.
Ηρθ' ο Λάζαρος ήρθαν τα βάγια
ήρθε ο Αυγερινός, στα κορασίδα.
Κορασίδα μου σταυροκαθήστε,
να τιμήσουμε καλόν αφέντη,
και καλήν οικοκυρά καμαρωμένη.
Αφέντη μ' αφεντούλη μου
πέντε φορές Αφέντη.
Πέντε κρατούν το μαύρο σου,
και πέντε καλλιγώνουν,

κι άλλοι πέντε παρακαλούν,
Αφέντη καβαλίκα.
Να πας καλά να 'ρθης καλά,
να 'ρθης διαφορεμένος.
Να φέρεις κόκκιν' άλογο
με τη χρυσή τη σέλλα.
Χίλια να δώκεις στ' άλογο
και δυο στα σελιβάργια
και στα καλιγοστήρια του
καν δυο καν τρεις χιλιάδες.

3 Εις την Οικοδέσποιναν

Σώνει τ' είπαμε τ' Αφέντη μας,
να πούμε της Κυράς μας
Κυρά καλή Κυρά χρυσή
Κυρά μαλαματένια.

Για πάρε τα κλειδάκια σου
κι ανέβα στα τσιαρδάκια σου
κι άνοιξε τις καρσέλες σου
τες άγιο καρφωμένες.

4 Του Ιερέως

Για σήκου σήκου Δέσποτα
και μη βαρνοκοιμάσαι.
Οι εκκλησιές εσήμαναν
τα Μοναστήρια ψέλλουν,
η ιδική σου Εκκλησιά
δεν ψέλλει δε σημαίνει.
Για σήκωσ' τα μαθητούργια σου
να ψάλουν να σημάνουν
ν' ανάψουν κόκκινα κηριά
και καθαρές λαμπάδες.

Τα μαθητούργια είναι μικρά,
δεν ψέλλουν δε σημαίνουν.
Για σήκου η αγιωσύνη σου,
να ψάλεις να σημάνεις
να πεις τα πάθια του Χριστού
τα πάθια του Λαζάρου.
Ο Λάζαρος απέθανε,
και πάλιν ανεστήθη.
Η παταρίτσα χλώρινε
κι απόλυκε βλαστάρια.*

* Αι δύο γραμμαί αύται υπονοούν βέβαια την ράβδον του Ααρών την βλαστήσασαν περι της οποίας αναφέρει η Αγία Γραφή.

5 Του Διδασκάλου

Γραμματικέ και πάνσοφε
ψάλτη και αναγνώστη.
Τον ουρανό βάνεις χαρτί
τη θάλασσα μελάνη
και το μικρό το δάχτυλο
κονδύλι για να γράφεις.
Σου σπάρραξαν το δάχτυλο
κι εχύθηκε η μελάνη
και λέρωσαν τα ρούχα σου
τ' άσπρα και τα γαλάζια,
και τον τελάλη έβαλες
στη μέση το παζάρι.

Ποια είναι άξια και αγλήγορη
τα ρούχα μου να πλύνει;
Κι η κόρη αντιλογήθηκε
από το παραθύρι.
Εγώ είμαι άξια κι αγλήγορη
τα ρούχα σου να πλύνω.
Τα πλένει μια τα πλένει δυο,
τα πλένει τρεις και πέντε,
κι από τις πέντε κι ύστερα
τα ρίχνει στα σοκάκια.
Πάρε ξένε μ' τα ρούχα σου
πάρε και τα καλά σου.

6 Εις Νεονύμφους

Εδώ ειν' τα δυο τα νιούτσικα,
τα δυο στεφανωμένα
που τα στεφάνωσ' ο Χριστός,
με δώδεκα βαγγέλια.

Κάθε βαγγέλιο ήλεγε,
κάθε βαγγέλιο λέγει.
Να ζήσουν να προκόψουνε
πάντα ευτυχισμένα.

7 Εις Νέους

Αγόρι μ' αγορίτσι μου,
καλό μου παλληκάρι.
Σου μήνυσαν οι λυγερές
κι η κόρη που αγαπούσες.
Γιατί θα κατεβεί ο Ντούναβις
να μάσει τα γιοφύρια.
Ας κατεβεί κι ο Ντούναβις
κι ας μάσει τα γιοφύρια.

Εγώ στο δαχτυλίδι μου πατώ
στην τρίχα μου διαβαίνω,
εκεί πέρα που πέρασα,
πέρα στες μαυρομάτες,
που 'χαν το μάτι σαν ελιά
το φρούδι σαν γαϊτάνι,
κι αυτό το ματοτσινόρο,
σαν φράγκικο δοξάρι.*

8 Εις Κόρην

Εδώ 'χουν κόρην έμορφη,
πάσχουν να την παντρέψουν.
Της διν(ουν) το γιο του βασιλιά,
της διν(ουν) το γιο του Ρήγα,
δε(ν) θέλει το γιο του βασιλιά,
δεν θέλει το γιό του Ρήγα,
μον' θέλει τ' αρχοντόπουλο,
με τες πολλές χιλιάδες,
που κοσκινίζει το φλωρί,
και πέφτει το λαγάρι.

Κι αυτά τα λαγαρίσματα,
τα δένει στο μαντίλι.
Και το μαντίλι στο σπαθί
και το σπαθί στη ζώση
κι η ζώση απάνω στ' άλογο
και τ' άλογο στους κάμπους.
Διψούν οι κάμποι για νερό,
και τα βουνά για χιόνι,
διψάει και τ' αγριομέλισσο,
για ήμερο λουλούδι.

* τόξο

9 Εις Παιδίον

Εδώ 'χουν το μικρό παιδί,
τον μικρό (προφέρουν τ' όνομα)
τον έλουζαν τον χτένιζαν,
και στο Σκολειό τον στέλλουν.
< > μ' που ν'τα γράμματα;
Τα γράμματα είναι στο χαρτί,
κι ο νους μου πέρα πέρα,

πέρα εκεί που πέρασα
πέρα στες μαυρομάτες,
που 'χουν το μάτι σαν ελιά,
το φρύδι σαν γαιϊτάνι
κι αυτό το ματοτσίνερο
σαν φράγκικο δοξάρι.

10 Εις Νήπια

Εδώ 'χουν το μικρό μικρούτσικο
σπειρί μαργαριτάρι.
Παρασκευή γεννήθηκε,
Σαββάτο εκαυχήθηκε,
την Κυριακή από ταχειιά
βγήκε κι βαφτίστηκε
Λύτρα* κρατάει η μάνα του

λύτρα κι η αδερφή του,
λύτρα κι η πρώτη ξάδερφη
που πλέκει το γαιϊτάνι.
Στους ουρανούς το ίδιαζε,
στους κάμπους το (γ)υφαίνει,
στην άκρη από τη θάλασσα
(γ)υφαίνει ξε(γ)υφαίνει.

11 Κατά την έξοδο

Όσα άστρα είναι εις τους ουρανούς
και φύλλα από τα δένδρα,
τόσα καλά να δώσει ο Θεός,

εδώ που τραγουδούμε,
κι εκεί που τραγουδήσαμε,
πέτρα να μη ρα(γ)ίσει.

* δώρα

Χαρητάκης Παπαϊωάννου

Βιολόγος WWF Ελλάς

Αγριόγιδο, το στολίδι των βουνών μας

Ένα από τα σπανιότερα είδη αγρίων θηλαστικών της πατρίδας μας είναι το αγριόγιδο. Η ύπαρξή του είναι γνωστή όχι τόσο στους ανθρώπους των πόλεων αλλά κυρίως στους κατοίκους των ορεινών περιοχών, όπως στην περίπτωση των οικισμών του Δήμου Μαστοροχωρίων και της ευρύτερης περιοχής της επαρχίας Κόνιτσας και του Ζαγορίου.

Αγριόγιδα έχει τύχει να συναντήσουν μόνο οι βοσκοί που βρίσκονται με τα κοπάδια τους, τους καλοκαιρινούς μήνες

στα οροπέδια των μεγάλων ορεινών συγκροτημάτων, όπως ο Γράμμος, ο Σμόλικας και η Γκαμήλα καθώς επίσης και αρκετοί ορειβάτες και κυνηγοί που συχνάζουν σε απόκρημνα και δύσβατα μέρη. Οι υπόλοιποι άνθρωποι, και ειδικά των πόλεων, δεν γνωρίζουν πολλά για το σπάνιο αυτό ζώο και συνήθως θεωρούν πως πρόκειται για οικόσιτες γίδες που αγρίεψαν ή το πολύ για κρητικούς αιγάγρους (αγριοκάτσικα) που για κάποιους άγνωστους γι' αυτούς λόγους έτυχε να βρεθούν και στα ορεινά της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Το αγριόγιδο ανήκει στα οπληφόρα (τα ζώα δηλαδή που φέρουν οπλές) και πιο ειδικά στα αρτιοδάκτυλα (εκείνα που φέρουν δύο οπλές σε κάθε πόδι), μηρυκαστικά θηλαστικά.

Το επιστημονικό όνομα του γένους του αγριόγιδου είναι «Rupicapra» και ανήκει στην ομώνυμη υπο – οικογένεια των Rupicaprinae. Οι μοναδικοί κοντινοί συγγενείς του βρίσκονται στην νοτιοανατολική Ασία (Οροσειρά Ιμαλαΐων και πέριξ), Ινδονησία, Ιαπωνικές νήσους και Βόρειο Αμερική. Κέντρο εξάπλωσης όλων των ειδών αυτής της

οικογένειας θεωρούνται τα Ιμαλαΐα από όπου και έφτασε στην Ελλάδα και γενικότερα στην Ευρώπη πριν δύο περίπου εκατομμύρια χρόνια.

Στην Ευρώπη και Μικρά Ασία υπάρχουν δέκα υποείδη αγριόγιδων που ανήκουν σε δύο είδη: των Άλπεων (*Rupicapra rupicapra*) και των Πυρηναίων (*Rupicapra pyrenaica*). Στη χώρα μας απαντάται το βαλκανικό υποείδος του αγριόγιδου των Άλπεων (*Rupicapra rupicapra balvanica*), το οποίο εκτός από την Ελλάδα συναντάται σε ορισμένα ακόμα βουνά των Βαλκανίων.

Το χαρακτηριστικό γνώρισμα του αγριόγιδου (*Rupicapra rupicapra*) είναι τα όρθια με κυρτές προς τα πίσω απολήξεις κέρατα που φέρουν και τα δύο φύλα. Το χρώμα του σώματός του από καφέ ανοιχτό το καλοκαίρι μετατρέπεται σε σκούρο καφέ το χειμώνα ενώ το λευκό κεφάλι φέρει δύο σκούρες πλευρικές λουρίδες (μια σε κάθε πλευρά) που εκτείνονται από τα κέρατα έως τα ρουθούνια. Το βάρος του ενήλικου κυμαίνεται από 25 έως 40 το πολύ κιλά.

Ιδανικός βιότοπός του είναι οι επικλινείς δασώδεις πλαγιές που καταλήγουν προς τα πάνω σε απόκρημνες κορυφές με σάρες, λούκια και – περισσότερο ή λιγότερο – οριζόντια διαζώματα (ζωνάρια) με άφθονη ποώδη βλάστηση, που συνήθως γειτνιάζουν – αναλόγως του υψομέτρου – με υπαλπικά λιβάδια χωρίς καθόλου δενδρώδη βλάστηση.

Τρέφεται με διάφορα ποώδη φυτά (χόρτα) καθώς επίσης και με φύλλα, βελόνες κωνοφόρων, κλαδάκια δένδρων, μπουμπούκια και λειχήνες.

Ζευγαρώνει τους φθινοπωρινούς μήνες (Οκτώβριο – Νοέμβριο) και γεννά ένα – σπάνια δύο - μικρά έπειτα από 170 περίπου ημέρες, δηλαδή το Μάιο. Τα θηλυκά καθίστανται αναπαραγωγικά ώριμα συνήθως τον τέταρτο χρόνο της ζωής τους. Παρόλα αυτά δεν αποκλείεται να ζευγαρώσουν το δεύτερο κιόλας χρόνο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις πολύ χαμηλής πληθυσμιακής πυκνότητας.

Τα αρσενικά εγκαταλείπουν το κοπάδι της μητέρας τους σε ηλικία 2-3 χρονών και περιπλανώνται έως ότου εγκατασταθούν σε μια περιοχή (επικράτεια) όπου δεν υπάρχουν άλλα περισσότερο ισχυρά από αυτά αρσενικά. Το γεγονός αυτό μπορεί να συμβεί στην ηλικία των 8-9 χρόνων, οπότε συμπίπτει χρονικά με την πλήρη σεξουαλική ωριμότητα. Ζουν μεμονωμένα, εκτός από την περίοδο της αναπαραγωγής, οπότε προσεγγίζουν τα θηλυκά της επικράτειάς τους.

Τα θηλυκά με τα μικρά σχηματίζουν κοπάδια που στην Ελλάδα συνήθως αποτελούνται από 5-12 άτομα, σπάνια έως 30, ενώ στο εξωτερικό σε περιοχές με υψηλή πληθυσμιακή πυκνότητα δεν αποκλείεται να ξεπεράσουν τα 100 άτομα. Το μεγαλύτερο μέγεθος των κοπαδιών παρατηρείται στο τέλος του καλοκαιριού και στην αρχή του φθινοπώρου. Την εποχή αυτή και μέχρι την αρχή του χειμώνα απαντώνται στις ψηλότερες υψομετρικά περιοχές του βιότοπού τους ενώ το χειμώνα κατεβαίνουν στις απόκρημνες δασωμένες πλαγιές. Από την άνοιξη και πέρα καθώς το χιόνι λιώνει, σταδιακά ανεβαίνουν

ολοένα και ψηλότερα. Το καλοκαίρι γενικά προτιμούν τις πιο δροσερές περιοχές ενώ αντίθετα τους χειμερινούς μήνες τις ηλιόλουστες. Ζουν 15 έως 17 χρόνια.

Ο ρόλος του αγριόγιδου στα οικοσυστήματα των μεγάλων βουνών της Ελλάδας είναι πολύ σημαντικός. Όταν βρίσκεται σε μεγάλους αριθμούς, μπορεί να στηρίξει τροφικά ανώτερους θηρευτές, όπως είναι ο λύκος ή ακόμα και ο λύγκας –αν υπάρχει ακόμα– μειώνοντας έτσι κατά πολύ τις ζημιές στο ζωικό κεφάλαιο που υφίστανται τα κοπάδια των κτηνοτρόφων από τα άγρια σαρκοφάγα.

Στα μεγάλα ορεινά συγκροτήματα του εξωτερικού (Άλπεις, Πυρηνναία κ.α.) που υπάρχουν καλοί πληθυσμοί αγριόγιδων, αρκετά ζώα πεθαίνουν εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών κατά τη διάρκεια του χειμώνα, χρησιμεύοντας έτσι για τροφή των όρνεων, των γυπαιτών και των χρυσαετών, που στη χώρα μας κοντεύουν να εξαφανισθούν είτε από την έλλειψη τροφής είτε από την κατανάλωση δηλητηριασμένων δολωμάτων που τοποθετούνται παράνομα μερικές φορές από κτηνοτρόφους για την καταπολέμηση των λύκων.

Ο συνολικός αριθμός αγριόγιδων στην Ελλάδα, δεν ξεπερνά τα 450 άτομα. Απαντώνται στη Βόρεια Πίνδο, στην Κεντρική Πίνδο, στα βουνά της Ρούμελης, στον Όλυμπο, στη Ροδόπη και σε ορισμένα ακόμα βουνά των βόρειων συνόρων μας. Στη Βόρεια Πίνδο ζουν περίπου 150-180 αγριόγινδα μοιρασμένα σε τέσσερις πληθυσμούς: στον

Εθνικό Δρυμό του Βίκου Αώου και στην οροσειρά της Τύμφης (Γκαμήλα), στον Εθνικό Δρυμό της Πίνδου (Βάλια Κάλντα) και στα όρη του Λύγκου, στο Σμόλικα και στο Γράμμο.

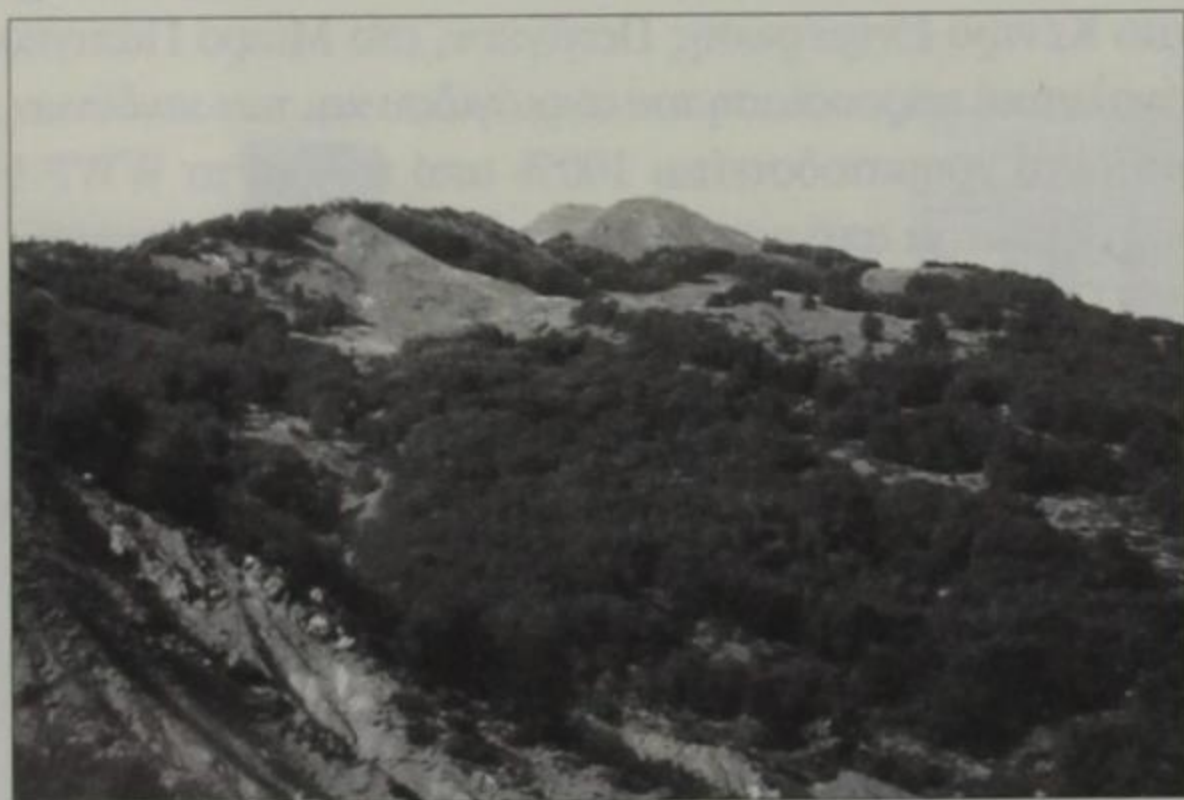
Στο Γράμμο υπολογίζεται πως ζουν το πολύ περίπου 40 με 50 αγριόγινδα στις πιο απόκρημνες περιοχές του, τόσο από την πλευρά της επαρχίας Κόνιτσας (Δήμο Μαστροχωρίων, Κοινότητα Αητομηλίτσας) όσο και το μέρος του βουνού που περιλαμβάνεται στο Νομό Καστοριάς.

Δυστυχώς, όπως και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, το παράνομο κυνήγι είναι το υπ' αριθμόν ένα πρόβλημα για το αγριόγινδο. Παρόλο που το κυνήγι του απαγορεύεται στη χώρα μας εδώ και 30 χρόνια, οι πληθυσμοί του αντί να αυξάνονται – όπως θα περίμενε κανείς μειώνονται κάθε χρόνο όλο και περισσότερο εξαιτίας του παράνομου κυνηγιού. Σε αυτό συμβάλλει κατά πολύ το μεγάλο δίκτυο δασικών και ορεινών δρόμων που απλώνεται σε όλα τα βουνά της Ελλάδας και χρησιμοποιείται κατά κόρον από τους λαθροκυνηγούς με τα τετρακίνητα οχήματά τους (τζιπ και αγροτικά) καθ' όλη τη διάρκεια του

χρόνου. Ακόμα η παράνομη χρήση ασυρμάτων από τους λαθροκυνηγούς, όσον αφορά το κυνήγι αυτού του ζώου, είναι αρκετά επιζήμια για το είδος, εφόσον η γρήγορη και ακριβής συνεννόηση των κυνηγών αυξάνει τις πιθανότητες επιτυχίας του λαθροκυνηγιού.

Στο Γράμμο δεν υπάρχει κανένας Εθνικός Δρυμός που θα μπορούσε με την κατάλληλη οργάνωση να εξασφαλίσει την προστασία σπάνιων ειδών όπως είναι το αγριόγιδο. Ένα μεγάλο μέρος του βουνού έχει συμπεριληφθεί στο δίκιο Natura 2000, αλλά αυτό από μόνο του δεν σημαίνει απολύτως τίποτα. Τα καταφύγια άγριας ζωής (θηραμάτων) Πληκατίου, Αρρένων και Αητομηλίτσας που έχουν ιδρυθεί από τη Δασική Υπηρεσία θα μπορούσαν να συμβάλλουν σημαντικά στην προστασία του είδους, εάν υπήρχε η δυνατότητα συχνής παρουσίας ειδικά εκπαιδευμένων θηροφυλάκων – δασοφυλάκων, κάτι το οποίο φυσικά δε συμβαίνει.

Η νεοσύστατη θηροφυλακή της Κυνηγετικής Ομοσπονδίας δεν είναι δυνατόν να επιληφθεί του προβλήματος καθόσον ούτε σώμα με κρατική υπόσταση είναι

(όπως η Δασική Υπηρεσία ή η Αστυνομία), ούτε έχει μεγάλο αριθμό προσωπικού, τόσο όσο απαιτείται και για την ενασχόλησή του με μη νόμιμα θηρεύσιμα είδη και ούτε καν όταν κάνουν ελέγχους κατάλληλα εξοπλισμένοι είναι, όπως μου είπαν οι ίδιοι, για να αντιμετωπίσουν επικίνδυνους λαθροκυνηγούς.

Πολύ θετική θα ήταν η ενασχόληση των συνοριακών φυλάκων με το θέμα του λαθροκυνηγιού και άλλων παρανομιών σε βάρος του φυσικού περιβάλλοντος (λαθραλιεία κ.ά.), ειδικά στις περιοχές κοντά στα σύνορα, όπως ο Γράμμος, που η παρουσία τους είναι πολύ έντονη. Οι συνοριακοί φύλακες και νέοι είναι και υψηλού μορφωτικού επιπέδου και άριστα εκπαιδευμένοι. Εάν η παραπάνω αρμοδιότητα τους δινόταν επίσημα από την ηγεσία τους – χωρίς να αφαιρεθεί από εκείνες τις υπηρεσίες που σήμερα την έχουν – με μια σύντομη εκπαίδευση πάνω σε περιβαλλοντικά θέματα και στη σχετική νομοθεσία θα μπορούσαν άριστα να αντεπεξέλθουν σε αυτό το έργο. Αλλωστε, ως νέο σώμα θα πρέπει να είναι αρκετά ευέλικτο και δυναμικό, ώστε να μπορεί να ανταποκριθεί με επιτυχία και σε νέους ρόλους, ανάλογα με την περίπτωση, ειδικά όταν οι αρχικοί λόγοι ίδρυσής του έχουν περιοριστεί σημαντικά.

Ένα από τα προγράμματα της περιβαλλοντικής εταιρίας WWF Ελλάς αφορά και την οροσειρά της Πίνδου. Στα πλαίσια αυτά η εν λόγω εταιρία έχει ξεκινήσει εδώ και ένα χρόνο το πρόγραμμα μελέτης του αγριόγιδου στη Βόρεια Πίνδο. Ήδη οι ομάδες των ερευνητών κινούνται στην ύπαιθρο συλλέγοντας στοιχεία για την κατανομή, την εποχιακή χρήση του βιότοπου, τον ακριβή αριθμό και την αναλογία φύλων και ηλικιακών κλάσεων των επιμέρους κοπαδιών, τους κινδύνους που τα απειλούν και άλλα πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία. Το πρόγραμμα αυτό, που η έδρα του βρίσκεται στο χωριό Πάπιγκο Ζαγορίου, έχει δώσει επίσης μεγάλο βάρος στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των επισκεπτών και της τοπικής κοινωνίας. Μεταξύ των άλλων στο Κέντρο Ενημέρωσης Παπίγκου, στο Μικρό Πάπιγκο, γίνεται στους επισκέπτες μια αναλυτική παρουσίαση του αγριόγιδου και των κινδύνων που το απειλούν. Το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτείται 100% από το ίδιο το WWF Ελλάς και δεν έχει επιδοτηθεί μέχρι σήμερα από κανένα εθνικό ή Ευρωπαϊκό ταμείο.

Το αγριόγιδο είναι το στολίδι των ελληνικών βουνών. Χωρίς αυτό ο Γράμμος και όλα τα μεγάλα βουνά της Ηπείρου θα ήταν αρκετά φτωχότερα. Είναι αμαρτία, σήμερα που τόσα έχουν ειπωθεί για την αναγκαιότητα της προστασίας του περιβάλλοντος, ένα άγριο και εντελώς άκακο θηλαστικό της περιοχής μας, μέρα με τη μέρα να οδηγείται στην εξαφάνιση, επειδή κάποιοι επιμένουν να το κυνηγούν συστηματικά. Επιβάλλεται οι ίδιοι οι πολίτες και οι φορείς τους με πρώτη από όλους την τοπική αυτοδιοίκηση να πιέσουν προς όλες τις κατευθύνσεις, έτσι ώστε οι λαθροκυνηγοί να χάσουν το πλεονέκτημα να κινούνται εντελώς ανεξέλεγκτα και να αφαιρούν από το Γράμμο και τα άλλα βουνά της Ηπείρου κάτι που δεν ανήκει σε αυτούς αλλά σε όλους τους ανθρώπους, ή πιο σωστά στην ίδια τη φύση και στο Δημιουργό της.

Δεκέμβριος 2001

Θωμάς Λώλης

Εκπαιδευτικός ΚΠΕ - Κόνιτσας

«Λαϊκοί ζωγράφοι – αγιογράφοι και φύση»

Σεμινάριο στο ΚΠΕ Κόνιτσας

Στις 25 Απριλίου 2001, στο χώρο του Κέντρου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Κόνιτσας διοργανώθηκε σεμινάριο – εργαστήριο με θέμα: «Λαϊκοί ζωγράφοι – αγιογράφοι και φύση», το οποίο παρακολούθησαν μαθητές κι εκπαιδευτικοί των δημοτικών σχολείων της Κόνιτσας.

Η υπεύθυνη του Κ.Π.Ε. Κατερίνα Τσούβαλη, αναφέρθηκε στους στόχους της ημερίδας, η οποία ήταν ενταγμένη στα πλαίσια προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: «Παραδοσιακοί οικισμοί και φύση» ενός δικτύου εθνικής εμβέλειας 53 σχολείων, το οποίο συντονίζει το Κ.Π.Ε. Κόνιτσας.

Ο εκπαιδευτικός της Ε΄ τάξης του 3ου Δημοτικού Σχολείου Κόνιτσας Θωμάς Λώλης παρουσίασε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «Οι λαϊκοί ζωγράφοι των Χιονιάδων».

Προσκεκλημένος του Κ.Π.Ε. ήταν ο αγιογράφος–καθηγητής καλλιτεχνικών, Κώστας Σκούρτης, ο οποίος μίλησε για τους Χιονιαδίτες λαϊκούς ζωγράφους – αγιογράφους και την τέχνη τους. Ακόμη παρουσίασε το «κασελάκι του αγιογράφου», εκπαιδευτικό υλικό σχετικό με την τέχνη της αγιογραφίας.

Οι μαθητές είχαν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με τα υλικά, τα εργαλεία και τα χρώματα, κατασκεύασαν ανθίβολα, ενώ στη συνέχεια ξεναγήθηκαν στο Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Νικολάου Κονίτσης, όπου είδαν αγιογραφίες Χιονιαδιτών.

Ήταν μια ξεχωριστή εκδήλωση που ξάφνιασε ευχάριστα όσους την παρακολούθησαν, ενώ μαθητές και δάσκαλοι ήρθαν σε επαφή με μια παράδοση τριών περύτευ αιώνων.

Κώστας Σκούρτης

Η φωτογραφία των Χιονιαδιτών μαστόρων

Στην Καθημερινή της Κυριακής 7 Οκτωβρίου 2001, δημοσιεύτηκε κείμενο για το φθινοπωρινό γυρισμό των παραδοσιακών μαστόρων στις οικογενειακές τους εστίες. Το έγραψε ο Παναγιώτης Ι. Καμηλάκης, ερευνητής του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών.

Αναφέρεται κυρίως στην περιοχή του Βοΐου Κοζάνης και δημοσιεύει και μια φωτογραφία που λανθασμένα γράφει ότι εικονίζονται ντόπιοι μαστόροι στην Κωνσταντινούπολη, τέλη 19ου αι. Η φωτογραφία αυτή, όπως μας είπε ο ίδιος, βρέθηκε στο Βόιο. Η ίδια φωτογραφία δημοσιεύεται και σε πρόσφατη μελέτη του καθηγητή Βασίλη Νιτσιά-

κου «Σύγχρονη πολιτιστική γεωγραφία της Ηλείου» με τη λανθασμένη λεζάντα: «Μπουλούκι ζωγράφων (αρχείο Αν. Ευθυμίου)».

Κρίνουμε σκόπιμο να γράψουμε κάποια στοιχεία που έχουμε γι' αυτή τη φωτογραφία. Στους συγχωριανούς μας είναι γνωστή γιατί βρίσκεται σε δύο τουλάχιστον σπίτια, του Λουκά Αργύρη, ολόκληρη και του Νικου Παπαδιαμάντη, κομμένη λίγο στο κάτω μέρος της όπως αυτή που δημοσιεύτηκε στην Καθημερινή.

Υπάρχει επίσης και στο Μουσείο μαστόρων της Πυρσόγιαννης, ενώ δημοσιεύτηκε και στο ημερολόγιο της Αδελφότητας Χιονιαδιτών το 2000. Εικονίζονται Χιονιαδίτες μαστόροι, κυρίως μαραγκοί. Κατά τον ερευνητή της τοπικής μας παράδοσης Αναστάσιο Ευθυμίου τα εικονιζόμενα πρόσωπα είναι τα παρακάτω: (σε παρένθεση σημειώσεις από το Μητρώο Αρρένων που μας τις έστειλε ο αντιδήμαρχος Μαστοροχωρίων Βασίλης Παπαγεωργίου).

Καθιστοί από αριστερά προς τα δεξιά:

1. Χρήστος Κυριαζής (Κυριάζος Χρήστος του Γεωργίου γεν. 1866)
2. Ηλίας Σακούλης
3. Θεολόγος Σακούλης ή Αρσένης Παπαδιαμάντης
(το δεύτερο είναι το σωστό, γεν. 1860)
4. Τάκης Σακούλης (Σακούλης Δημήτριος του Αναστασίου 1866)

Όρθιοι από αριστερά:

1. Διονύσης Τζήμας της Μάρως
2. Γεώργιος Μπούρης (Βούρης Γεώργιος του Ιωάννου, 1868)
3. Ιωάννης Τζήμας (του Αποστόλου, 1893) ή Ιωάννης Ευαγγέλου (του Διονυσίου, 1879)
4. Αγησίλαος Παπακώστας (του Κωνσταντίνου, 1870)

Η φωτογραφία είναι του 1902.

Χιονιαδίτες μαραγκοί και ξυλογλύπτες δούλεψαν σε πολλές περιοχές και στην Κοζάνη, όπου ένας από αυτούς, ο Δημήτριος Ζωγράφος εγκαταστάθηκε μόνιμα και πέθανε εκεί τη δεκαετία του '50.

Χιονιαδίτικα...

Εκπομπές στο ραδιόφωνο

- Στις 26 και 27 Μαΐου 2001 στο Δημοτικό Ραδιόφωνο Ιωαννίνων έγιναν δύο εκπομπές αφιερωμένες στους Χιονιαδίτες αγιογράφους από τη Γωγώ Φίτσα.
- Στην εκπομπή της Φεβρουάριος Ρεβύνθη στο Γ΄ Πρόγραμμα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας την 6η Ιουνίου 2001 με θέμα «Τα ηπειρώτικα γεφύρια», διαβάστηκε το κείμενο του Σπύρου Μαντά για το γεφύρι στο Παρασπόρι από το 4ο τεύχος του περιοδικού μας.

Εκδήλωση στο Πνευματικό κέντρο Δήμου Κόνιτσας

«Αφιέρωμα στους Χιονιαδίτες ζωγράφους – αγιογράφους»

Στα πλαίσια των πολιτιστικών εκδηλώσεων του Δήμου, έγινε στο πνευματικό κέντρο εκδήλωση τη 13η Αυγούστου 2001.

Μίλησαν: Σκούρτης Κωνσταντίνος για τη Χιονιαδίτικη λαϊκή ζωγραφική (τοιχογραφίες, εικόνες, διακοσμήσεις, ζωγραφιστές κασέλες), ο Βασίλης Σκούρτης για το περιοδικό «Εκ Χιονιάδων» και ο Ευριπίδης Ζωγράφος για το Μουσείο Αγιογράφων Χιονιάδων. Το απόγευμα έγινε ξενάγηση στους επισκέπτες που ήρθαν με πούλμαν του Δήμου στο Ναό Αγίου Αθανασίου στους Χιονιάδες.

Βράβευση Ευριπίδη Ζωγράφου

Την 7η Αυγούστου στο μεσοχώρι του χωριού μας η Ομοσπονδία Αδελφοτήτων Επαρχίας Κόνιτσας βράβευσε τον Ευριπίδη Ζωγράφο, από τα ιδρυτικά της μέλη, για την προσφορά του. Επακολούθησε βραδιά παραδοσιακής μουσικής.

Αναδημοσιεύσεις στην «Ηπειρωτική Εταιρεία»

Στα τελευταία τεύχη των Δελτίων της «Ηπειρωτικής Εταιρείας» αναδημοσιεύτηκαν

από το περιοδικό μας τα κείμενα του Βασίλη Σκούρτη «Οι κираτζίδες» και του Στέφανου Ζωγράφου «Χριστουγεννιάτικες και Πρωτοχρονιάτικες παιδικές αναμνήσεις από τις Χιονιάδες», χωρίς όμως να αναγράφεται η προέλευσή τους.

Ιστορικά διατηρητέα μνημεία

Από την 6η Εφορεία Νεότερων Μνημείων έχουν κηρυχθεί Ιστορικά Διατηρητέα Μνημεία: 1. Το Δημοτικό σχολείο και ο αύλειος χώρος. 2. Ο ναός του Αγίου Αθανασίου και τα παρεκκλήσια της Παναγίας, του Αγίου Νικολάου και του Προφήτη Ηλία 3. Το γεφύρι στο Παρασπόρι.

Σύμφωνα με οδηγία του Δήμου τα έργα που γίνονται στο μέλλον πρέπει να έχουν τη προβλεπόμενη μελέτη και να εναρμονίζονται με την αισθητική και περιβαλλοντική φυσιογνωμία του τόπου.

Έργα στους Χιονιάδες

Συνεχίζεται η αισθητική ανάπλαση του κέντρου του χωριού με την αλλαγή των κεραμιδιών με πλάκες στον Άγιο Αθανάσιο, με διασφαλισμένη όμως τη στεγανότητα, καθώς και του Σχολείου (Μουσείου Αγιογράφων) όπου έγινε και κτίσιμο τοίχου. Ολοκληρώθηκε επίσης το γκαλντερίμι μπροστά από το Σχολείο. Τα έργα θα συνεχιστούν σύντομα.

Αρχαιολογικά ευρήματα

Γνωστοποιήθηκε στο Δήμο Μαστοροχωρίων η εύρεση οστράκων χειροποίητων γεωμετρικών αγγείων στην Οξυά και ρωμαϊκός κεραμοσκεπής τάφος με κτερίσματα (γυάλινα, πήλινα, χάλκινα αγγεία, νόμισμα, σιδερένια αντικείμενα) στο Κεφαλοχώρι καθώς και αρχαία κεραμίδα και ίχνη πυράς, που μαρτυρούν αρχαιότερη μορφή κατοίκησης.

Πολιτιστικός Σύλλογος

Δραστηριότητες του καλοκαιριού

• Στις **13 Αυγούστου 2001** όλοι οι νέοι του χωριού έλαβαν μέρος σ' ένα μεγάλο και δύσκολο περίπατο, για να γνωρίσουν τις τοποθεσίες του χωριού. Η διαδρομή ήταν: Μεσοχώρι, Αλεξάκη, Παναγία, Μουρσιά, Πίτσιο, Καρυές, Σιανακόστι, Αλώνια, Μεσοχώρι. Στο τέλος της διαδρομής διανεμήθηκαν αναμνηστικά μπλουζάκια.

• Στις **14 Αυγούστου 2001** έγιναν εκλογές για την ανάδειξη του νέου Διοικητικού Συμβουλίου του Πολιτιστικού Συλλόγου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των εκλογών η σύσταση του νέου Διοικητικού Συμβουλίου είναι η εξής:

Πρόεδρος: Σκούρτης Βασίλης του Χρήστου

Αντιπρόεδρος: Ζωγράφος Κωσταντίνος του Αθανασίου

Ταμίας: Γεραβέλης Μιλτιάδης του Θεμιστοκλή

Γραμματέας: Πασχάλη Λίτσα του Γεωργίου

Σύμβουλος: Καλιαρέκου Ράνια του Βασίλη

Αναπληρωματικά μέλη: Μάτσου Στεφανία του Στεφάνου, Γιώτης Μάκης του Τηλέμαχου

• Στις 17-18 Αυγούστου 2001 πραγματοποιήθηκε εκδρομή και διανυκτέρευση στο βουνό στη θέση Φανάρι. Οι ομορφιές του βουνού και το κρύο νερό της Ντούλα βρύσης μας έκαναν να αναnevώσουμε το ραντεβού μας στην ίδια τοποθεσία και για του χρόνου.

Γιάννης Λιάτσης

Αδελφότητα Χιονιαδιτών «Ο Άγιος Αθανάσιος»

Γεγονότα, ειδήσεις, πρωτοβουλίες για το 2002

- Στις 27 Ιανουαρίου 2002 πραγματοποιήθηκε η καθιερωμένη κοπή της πρωτοχρονιάτικης πίτας με αθρόα συμμετοχή των χωριανών και πολλών φίλων του χωριού μας.

- Την ίδια μέρα έγινε και απολογισμός του απερχόμενου Δ.Σ. και εκλογές για την ανάδειξη νέου. Εκλέχτηκαν οι εξής:

Πρόεδρος: Γιάννης Λιάτσης – Αντιπρόεδρος: Βασίλης Δημητριάδης – Γραμματέας: Κώστας Σκούρτης – Ταμίας: Βασίλης Μανδρίδης – Μέλη: Λίτσα Χ. Σκούρτη, Γεωργία Δ. Ζωγράφου, Νίκος Λιάτσης.

- Στις 14 Απριλίου έγινε εκδρομή της Αδελφότητας στο Σπήλαιο Λιμνών της Αρκαδίας.

- Ακόμη σας ενημερώνουμε όσον αφορά το θέμα της συγκέντρωσης χρημάτων για τη συντήρηση της εκκλησίας της Παναγίας έχει συγκεντρωθεί ένα ποσό, όχι βέβαια για να ολοκληρωθεί το έργο της συντήρησης, αλλά ικανό για να ξεκινήσει η μελέτη και ίσως ορισμένες εργασίες μέσα στο καλοκαίρι. Πιστεύουμε ότι η προσπάθεια πρέπει να συνεχιστεί από όλους μας για το επιθυμητό αποτέλεσμα.

- Για τη συγκέντρωση χρημάτων από τους κατά τόπους χωριανούς δόθηκαν μπλοκ αποδείξεων στα εξής μέλη της Αδελφότητας: Αγρίνιο - Ανδρέας Σκούρτης, Γιάννενα - Θανάσης Λιάτσης, Κόνιτσα - Βασίλης Σκούρτης

- Τέθηκε σε συζήτηση το θέμα του καφενείου του χωριού μας, για το οποίο μέχρι στιγμής δεν εκδηλώθηκε κάποιο ενδιαφέρον. Παρακαλούμε οι ενδιαφερόμενοι να απευθύνονται στο Δ.Σ. της Αδελφότητας.

- Εκδόθηκε και κυκλοφόρησε το ημερολόγιο για το 2002 με θέμα «Ο γάμος στους Χιονιάδες» και πιστεύουμε ότι παρ' όλο που το φωτογραφικό υλικό ήταν δυσεύρετο, το αποτέλεσμα ήταν ικανοποιητικό.

- Ανατυπώθηκε παλιά φωτογραφία του χωριού που διατέθηκε στους χωριανούς με μικρό αντίτιμο. Όποιοι δεν την έχουν προμηθευτεί, ας επικοινωνήσουν μαζί μας .

- Σημαντική χρηματική ενίσχυση δόθηκε στην Αδελφότητα από χωριανό μας στη μνήμη της Ευανθίας Ευαγγέλου. Τον ευχαριστούμε.

